

Twee weken Holland

Paul Verlaine

vertaling Karel Jonckheere

bron

Paul Verlaine, *Twee weken Holland* (vert. Karel Jonckheere). Manteau, Brussel 1978

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/verl003twee01_01/colofon.htm

© 2008 dbnl / erven Karel Jonckheere

Een

Amice,

Gij liet me uw verlangen kennen een geschreven relaas van mijn Hollandse reis te lezen. Hier dan, in enkele bladzijden, die ik zo gevuld mogelijk wil maken.

Uitgenodigd door een groep artiesten en letterkundigen ginds bij hen een reeks lezingen te houden, ben ik gaarne op hun wens ingegaan, daar ik sinds lang nieuwsgierig was naar dit land, door een ondankbare Voltaire, die er lichamelijk en geestelijk te gast was, aangeklaagd als overlopend van 'kanalen, eenden en canaille', - land, dat ik op mijn beurt vanzelfsprekend overal verklaar met kanalen en eenden, maar met nog meer erfelijk talent en aanwezige overgeleverde geschiedenis.

Op 2 november 1892, precies op Allerzielen, goed voorteken, vertrok ik uit de Gare du Nord, dank zij fondsen, die bij mirakel uit Nederland waren overgewaaid, in een speciale eerste-klassewagen, zij het niet als soeverein, dan toch als nog uiterst toonbare prins: paneelspiegels, mahoniehouten tabletten om op te klappen bij noenmaal, avondeten, enz. Onnodig, vermoed ik, u het trieste landschap van de Parijse omgeving te beschrijven, behalve voor Saint-Denis met zijn eertijds koninklijke, nog altijd goddelijke kloosterkerk, en zijn 's zomers vrij mooie eilandjes, maar in deze kwijnende herfst, vervelend zonder end. En dan maar fabrieken van ik weet niet wat, lood-

sen, hokken, krotten, afbraak, tot wat dient het allemaal? Opgevolgd door wat landelijke rust na twintig kilometer eerder matige vaart. Maar ginds reeds draaien echt bewerkte velden voor, authentieke bomen schuiven voorbij, zwenken weg om plaats te maken, ongeveer na een uur, voor het station van Creil, helemaal omringd door nieuwoortige fabrieken op deze lijn, plateelbakkerijen, ketelmakerijen, zuiveren en ontsmettingsmachines, denk ik, te midden van een bijna aanvaardbare buiten.

Zodra hij Creil heeft verlaten, bolt de trein met volle wielen door tot in Saint-Quentin: de opeenvolgende landschappen, door de nevels van deze tijd van 't jaar verwaasd, trekken onverschillig voorbij, als in een droom die goed is noch slecht, terwijl de telegraafdraden afwisselend op- en neergaan en de palen met hun isoleerpotjes, als bij pelgrimsstaven, magere door kinderen opgezette speelkaarten schijnen, gereed om te worden omvergeblazen. De witte pluim uit de lokomotief, de enige zo te zeggen, maar dan een mooie, uit onze effen geschaafde maatschappij, ontplooit zich lief en zwierig boven en over de wentelende streek.

Afwisselend, als ge wilt, mag het trajekt van de sneltrein heten tussen Creil en Saint-Quentin: ruime, aaneengesloten landouwen zonder verveling tenzij voor het vleselijk oog, alleszins niet voor het geestelijke of, zeg ik liever, het sociale? Want ze spreken deze velden, als één grote en forse kultuur, die op dit moment nagenoeg bestaat uit lange voren, wachtend op de uittocht van de winter om te groenen, en op die van de lente, als groen, om op te rijzen tot halm en aar. Langzamerhand wordt het

land zwarter, zeldzame bomen staan zich te wringen en verschrompelen tot verminkte geraamten. Rokende fabrieken, zwart, en daar hebben we de baksteen! De baksteen van het Noorden, zich ophopend, bloedrood, tot geweldige of belachelijke bouwsels voor industrieel nut. In de verten, hoge sombere, bijna onheilspellende schouwen met het trage stijgen van ontrilde vlokken, - om dan als roeten slangen recht te staan, de nakende geboorte voorspellend van de mijnstreken... - ‘Saint-Quentin! Twintig minuten stilstand!’

Dit wordt geroepen door een bediende in donkergroene geribde jas, die de Engelsen *corduroy* heten, met blinkende zwartleren pet en de koperomrande klep van de Compagnie du Nord, in de langzame, zachte, vette en koppige uitspraak van de Picardiërs (met Picardiër bedoel ik een bewoner van het gebied gelegen tussen Amiens en Duinkerke, meer niet, -Duinkerks gaat over in Vlaams). O dit accent! *Ch'!* acchin! Onlangs las ik een trouwens uitstekend geschreven artikel over Desrousseaux, de in gewesttaal schrijvende Rijselse dichter, de terecht beroemde auteur van het meesterlijk gedicht, één gratie en weemoed, *P'tiot Quinquin*, dat ginds, vooral ginds het accent, overwegend in de streektaal, mat en dof klinkt. Dof? zeker, - welke ernstige gewesttaal is het niet, opgedrongen door de gebukte, letterlijk neerdrukkende arbeid op het veld? Maar mat? Ha, neen! En verder, wat er ook van zij, deze gewestspraak heeft Marceline Desbordes-Valmore ongetwijfeld gekend, gekregen, gesproken...

Maar ik ben reeds aan het afwijken, denk ik, zelfs aan het afdwalen om niet te zeggen uit-

weiden, en ik zit nog niet eens tussen een lamp en een glas suikerwater. Gij vraagt me geen lezing, gij wilt een reisverslag. Ik herneem dus, vooruit, rijden maar!

Laten we echter toch maar, eer de wagens voor het buitenland aan het schokken gaan, het profiel van de stad groeten, met haar prachtige van ver massief aandoende basiliek, dit dank zij de afwezigheid van elke toren, van elk torentje, - en de Aisne, zeer mooi in haar loop.

En langzaam zet de trein zich in beweging, zwaarweg, om de voorsteden met de lage, witgekalkte huisjes aan elkaar te rijgen, terwijl het ganse kindervolkje op de drempel komt gelopen om de 'ijzerweg' te zien voorbijrijden, 'smoutstuiten' te eten en zich de vlaskop te krabben, - of de pikdonkere bos, want dit is het gebied waar 'jaren aan een stuk vurig Kastillië neerstreek'.

Wat die Spanjolen betreft, ons *opgedrongen* gasten eeuwenlang, laten we op de drempel van het vaderland een groet brengen aan deze nooit van glorie gespeende en zo beproefde vlakten, waar, na enkele heldhaftige inspanningen, na vier, vijf en zes generaties afstand, wel Frankrijks moed, opgezweept tot het krankzinnige toe, zou ten ondergaan, niet echter zijn eer, om de duivel niet! Groeten we een laatste maal Saint-Quentin, dat, parallel met ons Parijs Buzenval, de laatste donderslagen van dit onweer hoorde, die gemene oorlog van 1870-71!

Niets meldenswaardigs tot aan de Belgische grens, behalve een onbeduidende bijzonderheid: de telegraafpalen zijn geen lange staken meer, maar staan kegelvormig gesplitst en hel-

len achterwaarts over. Dit keer alsof het om de benen ging van strakzatte reuzen, die om zichzelf draaien en op het punt staan te vallen. Deze waggelende gezellen moeten mij gezelschap houden tot in Den Haag en, iets later, tot in Leiden en Amsterdam.

Twee

Ik kom niet op de naam van het station, waar de Belgische doeane optreedt. Een kwartier oponthoud voor het nazicht van de bagage. Reizigers, die alleen een koffertje bij zich hebben, zoals in mijn geval, dienen niet uit te stappen. Een oude, geschoren doeanier in donkere uniform komt mijn coupé binnen en vraagt:

-Hebt ge niets nieuws mee?

-?...

Op mijn ietwat laattijdig, ontkennend of liever bevestigend antwoord, krast de waardige man met krijt een van die kabbalistische tekens, wat in dit kortschrift wil zeggen *nagezien* of *doorlaten*, of iets in die aard natuurlijk. O geheime, internationale administratie!

En ik profiteer van de tijd die me rest om voor mij in het buffet een klaargemaakt mee te nemen noenmaal te bestellen. Als elk ander buffet ook dit, met als enige oorspronkelijke noot een zeer hoog geplaatst borstbeeld van koning Leopold III, lange, trieste en voornamelijk paardekop, die oprijst uit de kraag van een goudgeborduurde uniformjas, tussen epauletten van divisiegeneraal,-en gemaakt uit iets dat evengoed chocolade zou kunnen zijn als te hard gebakken aarde, en als het ware gefruit.

Bij de vele gesproken onderhandelingen, die me opgedrongen worden met het oog op het bestellen en betalen van mijn mee te dragen noenmaal, evenals dat met de gladgeschoren doeanier, hoor ik na zeventien jaar opnieuw

het *Belgisch*, ik bedoel daarmee het in België gesproken vreemdsoortig Frans, door ons, Parijzenaars, alleen onder de Fransen, veel te veel bespot, onder ons gezegd.

Waar komen, heren taalkundigen, legt ons dit eens uit, bijvoorbeeld al die gekke ellipsen vandaan, zoals *viens tu avec*, die stopwoorden als in *pour une fois, sais-tu?* Die sprongen in persoon bij de werkwoorden, *Tournez-vous un peu, mon capitaine, que je te brosse dans le dos*, waarvandaan al die wendingen, waarmee ik me wel wacht te lachen? Want zoals (Waals België) in mijn ogen slechts een groep departementen is, ons ontnomen door een noodlottig verdrag, misschien onvermijdelijk voor Europa's evenwicht - wat voor evenwicht, zeg eens? - sedert dat rampzalig jaar 1870 en later, zou de Belg, alweer in mijn ogen, die, meen ik, hier volslagen gelijk hebben, niet simpelweg een streek-Fransman zijn, niet zonder partikuliere smaak en wendingen, die zeer dikwijls, om niet méér te zeggen, lieflijk naïef of aardig leep zijn?

Word ik echter niet alweer op heterdaad betrapt op nog meer afwijkingen? Ach, gij verontschuldigt me wel, niet waar?

Gaat het nu eenmaal niet om een ongedwongen, per losse missieven geschreven, al dan niet beter of slechter reisverhaal, wat het eigenlijk zou kunnen zijn, - anders is er geen samenspraak -, wat ik zoëven al magistraal liet opmerken, evenmin is het een droog brok uit een of andere Baedeker, tenzij de duivel er zich mee ging moeien. Welnu, waarde vriend, mocht gij, maar het zal niet gebeuren durf ik wedden, verwensen telkens af te wijken, waar de gelegenheid me dit zou gebie-

den, of zich zo maar voordoet: uitweiden is tenslotte de anjer in het knoopsgat, de ring aan de vinger, mede en misschien nog meer de vlag, de wimpel die de lading dekt.

Hier zit ik dan in mijn speciale wagen (in spoorwegtermen heet dat een toilet-wagen, charmant woord, nietwaar? Men zou het Belgisch kunnen noemen, en goed Belgisch) en precies als de platform-bel luidt en, als van een herder, het signaal van de stationschef schuifelt, brengt een buffetjongen me een langwerpige rosse tenen korf, afgesloten door een open hangslot met de sleutel erop, waarin mijn noenmaal, werkelijk 'verdraagbaar', zoals ge ziet. Amper de tijd voor een fooi en... vooruit!

Ik klap de mahoniehouten tablet voor me op, hecht ze vast aan twee standers, die ik uit het benedenpaneel loswerk, en op dit zaktafeltje, om het zo te zeggen, zet ik twee schotels vlees, die zich in een soort van reusachtige schaal schijnen te koesteren, twee schotels met groenten, verspreid over andere uitzonderlijke schalen, een taart, een halve-fles macon en een kwart-fles champagne! Alles voor vier frank, vijftig centime.

De naam van de leverende maatschappij herinner ik me niet meer.

Gedaan met eten, laten we een beetje België aanschouwen. Ik ken ze, deze arme bijnaeenzaamheden van het Henegouwse, hoe dikwijls heb ik ze doorlopen en opnieuw doorzworven. Enkele dorpen, pannen en kalk, voorlopers van de Vlaamse landouwen even na Brussel. Maar de trein ijlt, ijlt maar, door steeds zwarter wordende partijen. Niet van zo ver, we lopen er langs dit keer, ziet ge de

Mijn, de wegen worden donker van slakken, het moet nu ongeveer na enen zijn.

Mons! Bergen!

Mons! Een stad, waar ik lang heb gewoond en niet eens ken, zeg. Toch, in mijn prille jeugd heb ik er eens in een hotel geslapen. Daarentegen heb ik meer dan een dag en een nacht doorgebracht, elders dan in een hotel, toen ik wat minder jong was, en, ook niet ziek, helemaal niet, evenmin in het hospitaal. En nochtans ken ik Mons niet. Zoek maar uit!

Het is dus voor de eerste maal dat ik werkelijk de hoofdstad bekijk van deze provincie Henegouwen. Ze ziet er me eerder rood uit, met een zeer hoge toren, overvloedig versierd zo van ver gezien, de toren eerder in blauwachtige steen, met belfort en klokketoren, die ik voor het binnenrijden in het station opvang, met aan de linkerkant enorme, bijna fantastische hopen koolgruis. Men zou zeggen zwarte bergen, heuvels liever, waar aardmannetjes en berggeesten verblijven, het soort dat te lachen of te grijnzen zit in schouwroosters, of met gesloten vuistje te snurken ligt in winterse kachelpijpen.

De kondukteur van de Franse trein verlaat ons in zijn matzwarte uniform, met kentekens, kraag, strepen, paarse galons. In zijn plaats treedt een mooie blonde jongen op, eveneens in zwarte uniformjas geprangd, maar met platte koperen glanzender knopen in plaats van die trieste ronde in Frans zilver, gekapt met een stijve pet en roodkoperen boord aan de klep, klaar om ons lot in handen te nemen. Werkelijk charmant deze jonge kerel, die mijn konfidenties beantwoordt in verband met enige onzekerheden, eens over de grens met Bel-

gië richting Holland, gebied waar geen Frans meer bloeit.

-Maak u maar geen zorgen, meneer, ik zal u aanbevelen bij de treingleider ginds.

Voorzien van deze waarborg, kruip ik opnieuw in mijn eenzame wagen, en, des te beter, het duurt geen uur bij de lichte verveling naar het kijken van min of meer banale, maar lieflijker wordende uitzichten, (na al die kolen!) of we zijn in Brussel-Zuid, voor een paar minuten, waarna we bijna de complete toer van de plezante Brabantse hoofdstad maken om Brussel-Noord te bereiken.

Hieraan dank ik trouwens de gelegenheid om Brussel in vogelvlucht te overzien, want in zijn geheel ligt de stad trouwens in een delling, Brussel, waar ik destijds duchtig, zij het luttel maanden, maar welke dan!, heb geleefd. Welnu, Brussel ligt lief in zijn omrit.

Pannen, pleister en kalk voor de voorsteden; Spaanse en ietwat gotische fragmenten, verloren in nieuwigheden - meer dan één ouder wonder, het stadhuis met zijn oneindig hoog belfort, beklommen door een Sint Michiel, die als een zwaard een dikke bundel donderschermen heft (in België is het de gewoonte donderschermen als zwaarden te bundelen), rechtover het stadhuis, op een uiterst mooie marktplaats, louter sierlijk bewerkte en vergulde puntgevel, het prachtige Broodhuis of Maison du Roy, (niet te verwarren met het koninklijk paleis, lelijk bouwsel), momenteel aan een intelligente restauratie toe. Men deed er wel aan van voor dit prachtstuk het bronzen standbeeld van Egmont en Hoorn, die het belemmerde, te verplaatsen naar de Zavel; Sinter Goedele, collegiale kerk van zuivere gotiek,

een beetje log weliswaar, maar indrukwekkend al was het maar daardoor... Wat de moderne gebouwen betreft, sta me toe er niet op in te gaan. Ze zijn wat ze als al hun soortgenoten overal waard zijn, maar onbehouden en als het ware verstoken van kunst. Ik maak een uitzondering voor het Justitiepaleis, dat ik enkele weken later bij een tocht door België zou terugzien, een Babels monument, eveneens op een hoogte, en waarvan de volgens mij te kleine en niet genoeg vergulde koepel de hele stad beheerst en de ganse omgeving, een gek maar geniaal gewrocht, *rara avis* in deze dagen van algemene mediokratie.

Jawel, Brussel is een bekoorlijke stad, zelfs zo bekeken, kursief als het ware, en ik begrijp dat de dichter van *Isaac Laquedem* zijn held er liet verwijlen, zich onderhouden met ‘tamelijk lamme burgers’ en in dit goed gezelschap een of meer pinten faro drinken: het moet hem een oase geweest zijn van te korte verpozing in de duizelingwekkende woestijn van zijn vervloekte zwerven.

En we vlieden naar Antwerpen, - velden, grote vlakten, bijna of allemaal weiden, vol koeien en schapen, bezet met heldere dorpen en zwierige ‘kastelen’, weliswaar ietwat grillig van trant maar toch aangenaam om te bekijken. Dan verandert het landschap en het wordt de Kempen: soberheid in halve onvruchtbaarheid, die bijna maritiem aandoet, maar dicht bij Antwerpen herpakt zich het groen, dat ik geneigd ben militair te noemen, want daar krijgen we, bijna gelijk met de grond, de forten met hun Belgische stenen leeuwen bij de ingang. We scheren langs de stad, waarvan we, met haar hoge toren en de oud-Russi-

sche koepel van de ‘katedraal’, dit tussen haakjes, want hiërarchisch gesproken is ze geen katedraal, niets zien dan wiegende masten, met ra's of zeilen, op de Schelde achter de huizen.

Dit keer, nadat de trein wat snelheid heeft gehaald, wordt het ernstig met Holland, en iets meer dan een uur later komt de Hollandse doeane in hoogsteigen persoon op de proppen. Zacht en mild is ze. Spijtig dat ze geen mond Frans spreekt.

De trein zet zich opnieuw in beweging en voorgoed rijden we het rijk binnen van Hare jonge Majesteit koningin Wilhelmina, eerste van die naam.

Drie

Niet dadelijk doet zich hier het mirakel voor. Niets gelijkt meer op de Belgische grens dan de Hollandse omgeving, langs deze kant van beide landen. Groen, weinig bomen, een beetje meer water in de slootjes, en, o zo nederig dezelfde dorpjes, op weinig verschillen na. Nochtans, naarmate we met volle stoom verder rijden, wordt het groen al maar groener, slinken de bomen nog meer, wordt het water driester. Het verdunt zich in smalle kanaaltjes, zo maar om godswil, vloeiend, of liever stilstaande ver en recht voor zich uit (iets wat de Engelsen *drains* noemen, in parallelle en smalle stroken de weiden verdelend, waar overvloedig vee graast - met op het end van een twintigtal dergelijke lapjes en in het midden ervan een windmolen.

De lieve eentonigheid van deze eindeloze regelmatige uitzichten, verloomt een beetje de eerste belangstelling en, wat mij betreft, ik onderging deze sensatie zo sterk, dat een halve slaap niet langer op zich liet wachten om me in een gezapig hoekje van mijn coupé te laten indommelen, halve slaap bevolkt door een vage voorbereiding van mijn lezingen, zo druk weldra, dat hij weldra ontardde in een diepe en langdurige slaap, tot de avondschemering ervoor zorgde dat de lamp boven mijn hoofd aan het branden ging. Ik verwenste de loomheid, die mij minstens gedurende een dik uur belet had de mij nieuwe vergezichten te bekijken, en die wel afwisselend moesten geweest zijn tijdens mijn schijndood, en ik

ging voor het raam staan. Mens, hoe anders waren ze geworden die vergezichten!

Een eindeloze bebloede, vergulde uitgestrektheid water, even vergroend door de laatste inspanning van de zonsondergang, lag onbeweeglijk voor me, met zwarte zeilen van nauwelijks bewegende boten in het groeiende donker en de neerslaande schemernevels. Dit aan de linkerkant. Rechts hetzelfde schouwspel. Een eindeloze ijzeren brug, waar de trein langzaam over reed met regelmatig geluid, machtig bijna, precies door de regelmaat in die macht... Eens de nacht voor goed ingevallen, wiste het water zich uit om plaats te maken voor dorpen, die men bijna ondergelopen waande, zo omringd waren ze langs alle kanten door water... maar dit was tenminste wat mensdom... Een toren, windmolens, schaduwen van huizen, doorprikt in de nevel met pinkende lichten, Dordrecht, naar het schijnt. Even vroeger heette het water de Moerdijk, als ik me niet vergis.

Het duister, de vermoënis deden me weer in mijn geliefkoosde hoek kruipen, gekoesterd in een strenge bekoring, een zeer zoete nochtans. Het wachten, moet ge weten, en vooral het wachten op iets goeds, iets hartelijks, daarnaast nieuwsgierigheid, - en de sluimer maakte zich opnieuw van mij meester, om alleen nog onderbroken te worden door hetzelfde machtig en regelmatig dokkeren, dit keer door rijen lichten, zeer dicht bij elkaar, en zeer nabij. Een andere ijzeren brug die scheerlings over huizen met trapgevels - of vreemdsoortig gepunte huizen liep, kanalen voorgoed thans en talloos, over straten vol gas- en elektrische lampen,

getuigen van grote winkels, van handel van een bijna Parijse elegantie. Een grote stad eigenlijk...

Rotterdam

Na 't groene land te hebben overschreden
vol geleid water, waar op elke hoek
een windmolen het deurenstel regeert
voor 't machtig spel van de wijd-open sluizen,

die meren vormen vol intense weemoed,
bijna somber in bloedend avondgoud
van zwarte lucht, waar een zwart zeil of soms
een zwarte dam aan 't dwalen is en 't dansen.

De trein, hels en verwoed onder het maanlicht,
doet plots aan zwerfend dansen op zijn beurt
en dondert eensklaps als in ovenlicht
zeer zacht en blij, teer-bruin van weerschijn,

een beetje rozig, als een geile deerne
verzadigd, rijdt tussen tralies door
boven een stad met schijn-bedaarde daken,
langs ramen, waar 't bestaan, kalm en waar

zich gaat vertonen zuiver, sterk en goed,
na al het gruwzame van wak en lucht,
om tussen de gordijnen neer te zien
op 't felle jagen van ons ijlend rijden.

En na een korte halte in het station te Rotterdam trekt de trein opnieuw de nacht in.
Hij moet, want het is nacht, - tussen water door langs stroken groen (hoe het anders
gezegd? schellen groen, stukken, enz.?), dan, na water in reepjes en plakjes, tussen
groter opper-

vlakten met zwarte zeilen en dansende boordlichten in het donker, en uitzichten op windmolens, die met hun stilstaande wieken grote kruisen vormen op de zwart-rode hemel.

Ongeveer een uur na dit stil vertier, maar meer nog groots spektakulair vertoon, fluit de lokomotief gerekt - en we rijden het Haagse station binnen.

- Den Haag! Den Haag!, blaffen de blaffers. Ik vraag me af waar ik ben in mijn uiterste verwarring, want ik dacht dat men La Haye moest zeggen, o monsieur Perrichon! (Londres, dat de Engelsen London noemen! Enz.!) Terwijl ik aan het dralen ben, aan het sukkelen en mij verveel, doet de brave B..., die mij in Parijs heeft gekend, teken van op het balkon, en op een wenk van hem, ontnemen tien, twintig personen, die uit de schaduw treden in volle elektrisch licht, mijn geringe bagage en ontvoeren me eerder dan ze me brengen tot bij een gerieflijke huurkoets, in Parijs niet te vinden, en zo word ik weggebracht op de draf van een uitstekend paard (Is hier dan alles goed in Holland?), gevolgd door twee rijtuigen, langs mooie straten, misschien niet te Vlaams, misschien niet Vlaams genoeg, goed verlicht en zwierig van aanleg. Heel wat keren rijden we onder overdekte passages, die uitkomen op een hertogelijke of koninklijke of nog een andere plaats, elke of daaromtrent met een stenen, marmeren of bronzen Willem de Zwijger. Er is er zelfs een bij van de Mathildische Nieuwerkerke.

Wij kruisen een stoet met

‘Kleine roze meisjes op klompjes uit de preek.’

Zwarte jurk en witte voorschoot; ge denkt aan katolieke wezen uit de provincie.

De Verlainse stoet, aangezien Verlaine en Verlainien bestaan, houdt stil bij de ingang van een passage met vitrines, niet verschillend van vele andere, zoals de Galeries Viviennes, de Galeries Saint-Hubert, maar deze is vanzelfsprekend van jongere datum, beter. Trouwens is de architectuur, de opstelling, de verlichting aannemelijk; eveneens de elegantie en de prijs... ongeveer die van Parijs. Dit wonder van de dagen draagt de nederige of de hovaardige naam, zoals gij wilt, in het Frans en in het Hollands 'Le Passage', zonder de naam van een groot man of een plaats op sleeptouw.

In het centrum van deze *Passage* bestaat een gelegenheid voor het drinken van likeuren, schiedam, bitter, erg beklant, maar zonder veel vertoon. Dit wordt ons eerste oponthoud in 's-Gravenhage, - naar de duivel met de zesendertig keer in elkaar verstrengelde verklaring van dit vreselijke woord. Ik meen dat elke verklaring, die geen les in de geschiedenis zou zijn, het niet verder brengen zou dan het werk van de voortreffelijke heksen uit Victor Hugo's *Cromwell*, die 'zingen terwijl ze knopen maken!'

(De haag van de graaf, want waarom die possessieve 's? Neen, zeg ik maar, beter zich te onthouden!). En dat is nog maar één, genoeg, nietwaar?

Enkele ogenblikken later overrompelen wij een prachtige zaak, met allemaal bloemen, struiken, spiegels, lampen, waar ons een echt titanenfestijn wordt opgediend,

'gerechten en dranken van overal gebracht.'

Schilder Philippe Zilcken en ik worden gescheiden, neen, niet van het *vulgum*, maar van het *urbanum*, van het *civile*, het *citadinum pecus*, en, overtuigde plattelandsbewoners, die we zijn, we rijden ‘zweepslags’ naar het eerder verre buitenverblijf, Helene-Villa (alweer een naam om weg te lopen, naar de polders dit keer, *Bezuidenhout*, waarde vriend), waar een Belgische vrouw, niet kwader maar hoeveel beter dan een Parijse (verontschuldig een gekwetste), ingoed en geestig ons ontvangt zonder al te veel morren... Op haar arm draagt ze, wakker geworden met een glimlach, hun lieve, kleine Renée, voor wie ik, voor alles, dit sonnet schrijf:

Aan Mej. Renée Zilcken

O mejuffer Renée,
alleraardigst snoezig kind,
dat de lieve God u geve
zwerig leven en fortuin.

Groei, verdiend door liefde omgeven,
in wijsheid zacht en goed,
onder 't blij verbaasde oog
van uw bekoord gezin.

Wees de hoop en het geluk
van uw vader, hij, de eer
van de kunst en uw familie,

en van uw moeder, zij, de eer
en de gratie van de uwen,
verbaasd om dit geluk.

Vroeg kapselt de slaap mij in, op de tweede verdieping, in een gerieflijke kamer, die tijdens het hele verblijf de mijne zal zijn.

Wat een slapen! tot morgen!

Vier

‘Weglopen naar de polders,’ zei ik gisteravond, maar ik heb er nu werkelijk in geslapen, en uitstekend, mag ik u verzekeren. Het is negen uur in de morgen, precies op tijd om me klaar te maken en naar beneden te trekken voor het ontbijt. Terwijl ik me was kijk ik door het raam en stel rondom mij het bestaan vast van water en weiland, nog steeds in strookjes, en waarin koeien en verre windmolens. - De molens dienen om het overtollig water naar de hoger gelegen kanalen te stuwen en zo naar zee te doen vloeien via een grote stroom, Maas, Amstel...

Ik daal de trap af en vind mijn gastheren, die op het punt staan aan tafel te gaan. Met genoeg onderga ik de aanwezigheid van Zilckens schoonmoeder, een zeer aangename vrouw, die aardig konverseert. De aanbiddelijke kleine Renée is ook op post en stuurt me een mooie kus toe.

Wij ontbijten met thee, op zijn Engels, in een luchtige en gezellige eetkamer, die vol hangt met schetsen en tekeningen van vrienden. Ik bewonder vooral een Méryon, een schip met alle zeilen bij, in het onbekende. Oude klokken van het allerzuiverste Nederlands merk duiden en slaan twee keer per uur, samen met een moderne pendule van goede smaak. We trekken naar het salon om er te roken en van hieruit dwaalt mijn blik over een nieuw landschap.

Precies tegenover de ingang deur van Helene-

Villa, aan de overzijde van een niet zeer breed kanaal, een achterzicht op het koninklijk winterpaleis; niet zeer fraai, dit paleis. Logge bouwsels in rode baksteen, een gekke koepel met een ronde zonnewijzer in de gevel. Daar is het dat het koninginnetje van de Nederlanden elke winter komt schaatsen.

Wat bijvoorbeeld wel mooi is: het eindeloze park vol eeuwenoude bomen, in dit seizoen heel en al rood en goud, nog lauw bezond bij dit zeer milde begin van november.

De legende wil dat Voltaire tussen het geheimzinnig gebladerte van dit bos rondliep met zorgen en vervoeringen, waar de filosofie weinig aandeel in had...

We stappen het atelier binnen, een allerprettigste werkplaats. Geen enkel doek trouwens. De meester heeft al zijn werken naar een grote tentoonstelling in Amsterdam gestuurd. Nieuwsgierig bekijk ik de bibliotheek, die bestaat uit enkele Goncourts, twee, drie Villier de l'Isle-Adams, heel wat technische werken, een paar boeken van Barbey d'Aurevilly, Joseph Péladan, Léon Bloy en... enkele Verlaines, plus een onoverzichtelijke verzameling exotische schoenen, Oosterse muiltjes, mocassins, laarzen en laarsjes, dansschoenen, pantoffels van overal, Hottentotse, Vuurlandse, Japanse, Patagonische... Een leuke boel, en we zijn flink bezig ons te verlustigen, als er gebeld wordt en een van onze vrienden, Jan Veth, voornaam konfrater van de zeer voorname Zilcken, binnentreedt, nadien een schets van mij maakt, terwijl ik enkele nota's voor mijn eerste lezing toevertrouw aan het papier.

-Dames en heren.

Nauwelijks is hij klaar of Zilcken, die een

fototoestel hanteert, maakt enkele momentopnamen van me, gezeten, werkend.

-En allereerst mijn groet aan dit schone, vrije Holland, klassieke vrije land, het mag worden gezegd, tijdens het bewind van de magnifieke despoot Lodewijk XIV en zijn zwakke opvolgers, tijdens de revolutionaire diktatuur, daarna de militaire, gelukkig gemilderd door de wijze oereigen broer van de almachtige keizer, Louis Bonaparte, die op zichzelf iemand was en een naam nalaat, naast die van zijn al te liefvallige vrouw en die van zijn tragisch omgekomen al te onfortuinlijke zoon!...

Zilcken laat niet af en intussen rollen de mooie zinnen...

Er wordt gebeld... zal ik maar zeggen gelukkig?

Nog een medeplichtige van gisteravond, Toorop, symbolistisch schilder (goed en zeer goed). Hij wordt vergezeld door Albert Verwey, dichter van hoge faam in Holland en over wie ik in de gelegenheid zal zijn meer bijzonderheden te vertellen.

Daar ik vermoed wat me in grote trekken, als ik het zo mag zeggen, nog te wachten staat met Toorop, Toorop een pracht-Javaan van bruine tint, met donkere uitermate zachte blik, malse en dichte baard, blauwachtig door te zwart te zijn, ga ik opnieuw aan het werk.

-Neen, Dames, neen, Heren, de Romaanse school, waarvan ik niet de apostel ben, God beware mij ervoor! is niet wat ze belachelijk uit de verte schijnt te zijn. Moréas maakt beter verzen dan wie ook en weet nog iets anders in zijn ritmen te steken dan harmonieuze wind. Wat zijn 'discipels' betreft, alle vijf beschikken ze over een steeds oorspronkelijker

wordend talent. Over de formule van deze school...

Een meid klopt en, mag ik zeggen gelukkig? - ik zeg het -, kondigt aan dat het eten op tafel staat.

We gaan zitten aan een goed gedekte dis, die we alle eer bewijzen. Dadelijk vergeet ik mijn lezing, ben heel en al attent voor de dames, babbel met mevrouw Zilcken en met haar moeder, vooral over Brussel, Parijs en kantwerk; nu en dan wissel ik enkele woorden met Verwey, die zich moeilijk uitdrukt in onze taal, die hij nochtans grondig kent. Elk haar staat overeind bij die Verwey. Het enige vervaarlijke trouwens in zijn echt ingoede, bijna kinderlijke uitdrukking. Hij is trouwens nog zeer jong, ten hoogste dertig, hij ziet er niet eens zo oud uit.

Mejuffer Renée is vol gratie, de 'baas' duivels vinnig, wij allen gedragen ons uitermate vrolijk en om onze, o uiterst fatsoenlijk aangeschoten appetijt te begeleiden, gaat een sijsje, een Hollands sijsje uiterst geslaagde trillers uit zijn keeltje halen en allerliefste piouw- piouws...

Na het noenmaal, koffie in het salon. Een dik uur wegzakkende luiheid, opgekrikt door een van die Bataafse of Javaanse sigaren, waarvan men er niet te veel mag roken op straffe van hoofdpijn, - vooral wanneer zulks gepaard gaat in dit land van koude koppen, wat eigenlijk die stoere Nederlanders redt, met wat Schiedamse bittertjes, bijvoorbeeld. Maar een goede Fransman uit Frankrijk, komaan... Ik onthoud me dan ook... zo dikwijls mogelijk, waarlijk, tijdens de hele duur van mijn verblijf. Zoniet,

Lugete veneres cupidinesque,

(Weent, nimfen en cupido's)

wat zou er met mijn lezingen zijn gebeurd en hoe zouden ze er hebben uitgezien?...

Terug naar het atelier, waar de laatste hand wordt gelegd aan het ding voor vanavond, onder het geniepige oog van ergens een opnametoestel, wazig gericht.

Maar de Meester verklaart dat we de stad in moeten. Zoals ge vermoeden zult, vraag ik niet beter. Mijn lezing is trouwens klaar.

Was het die dag dat het zo regende, of die met zijn piekfijn weer? Ik herinner het me niet meer, maar de bomen in het bos waren prachtiger - zwart-rood en goud langs het kanaal met zijn gulden weerschijn - dan tevoren. Om het trammetje te bereiken duurde het trouwens niet lang. En we rijden tussen twee rijen eerder lage huizen met terras, met dakgoten, een *bay* en een *bow window*, iets te Engels maar toch koket, nemen onderweg een talentvol schilder op, nog een gast van de vorige avond, Etienne Bosch. En na korte tijd bevinden we ons in het hart van de stad. Even tijd voor een goeiendag aan Blok in zijn overwegend Franse boekhandel in de Prinsenstraat en voor een halte in een bodega vlakbij - en we gaan de zaal bezoeken waar ik vanavond moet spreken. Het is in een van de kamers, die het lokaal uitmaken van de Haagse vrijmetselaarsloge. Het ziet er dubbel protestants uit. De muren in klaar groen geschilderd vertonen ook iets dergelijks, grijs, of helros, mijn memorie blijft haperen. Geen goud, geen enkele versiering. Als meubels een kroonluchter in brons, een honderdtal stoelen, een lezenaar, spreekgestoelte of tribune, in een

hoek... In het midden een verhoog met de traditionele tafel, groen laken, twee blakers en een leeg glas.

Ik stap het verhoog op en daar ik mijn lezing niet bij me heb, lees ik, gezeten om even het geluid te toetsen, een paragraaf uit 'Gil Blas', ongeveer in deze bewoordingen gesteld:

'Tussen onze elegantste dames uit de demimonde bemerkten wij Berthe d'Egreville, Marion Delorme, Clémence de Pibrac, Léona Bindler...'

-O Calvijn, o Frédéric Passy, o Jules Simon, o voortaan onsterfelijke meneer de senator Bérenger.

'Wat zegt ge nu van die bandiet',

wat ingetogen echo's opwekt van deze te charmante namen!

Mijn stem klinkt zwak. Tot mijn opluchting mag worden gezegd, tegenover de vermelde Heiligen, dat mij de nodige geestdrift ontbrak in deze galante opsomming, maar de akoestiek is goed.

Alle schikkingen voor vanavond halfnegen zijn getroffen, we kunnen de stad eens afzien. Zeer mooi, deze stad: Vlaamse huizen dit keer, prachtige winkels, Nederlandse netheid. De kleine baksteen voelt zacht aan onder de voet en is aangenaam voor het oog. Weinig monumenten: een zeer bevallig stadhuisje, begin renaissance, met bekoorlijke beiaard. (Hier treft men minder openbare gebouwen met puin aan dan in België). Een paleis voor diverse tribunalen, ook heel kleintjes, en pseudo-gotisch vrees ik, *perpendicularistisch* als de Engelse katedralen, maar met één verdieping, wat vloekt met dit soort bouwkunst, dat zijn ware grootse schoonheid dankt aan zijn

zwier, kijk naar Westminster Abbey, Canterbury, zoveel andere wonderen. In Den Haag biedt geen enkele kerk iets merkwaardigs over het algemeen, noch de katholieke noch de protestantse. Op een zondag, veertien dagen na mijn aankomst, wilde ik tijdens een 'goddelijke dienst' binnentreden in een reusachtig gebouw in rode baksteen en middeleeuwse kerkraden, maar dit werd me ontraden, want eenmaal binnen in die tempels mag men ze alleen verlaten op het einde van de psalmodieën en het sermoen!

En we gaan ons aperitief bitter-Schiedam ditmaal pakken in een overgroot voor mij nieuw café.

Helemaal in spiegels, zoals dat trouwens van de 'Passage'; planten, cysanten. De café's hier doen denken, maar dan in het groot, zeggen we in het grootse, aan die van Parijs. Er wordt gedronken en gerookt en bij het drinken verorbert men kleine, harde, gezouten taartjes. Zij die de zeer talrijke kranten en tijdschriften willen lezen in dit persland beschikken over lange tafels in een van de klaarste hoeken van de instelling.

Maar het uur voor het avondmaal breekt aan. Zilcken heeft iets geflikt met een 'huurrijtuighouder' en een prachtige bijna-karos voert ons, rokers van Batavia-sigaren, vroeg naar Helene-Villa.

Niettegenstaande de elkaar opvolgende sigaren onderweg, praten we veel met elkaar, Zilcken en ik. Een waar type, deze mijn gastheer, het volkomen type van een vreemdeling, die echter even goed Frans spreekt als gij en ik, zonder één fout of accent, het soort artiest, dat van nog duizend en meer zaken afweet

daarbuiten, afwisselend, leerzaam en vinnig van konversatie, iemand naar wie men steeds kan luisteren. Hij is de zoon van een hoog staatsambtenaar, als jonge man was hij officieus de intieme sekretaris van de grote koningin Sophie, enige vriendin, de Egeria als het ware van de ongelukkige Napoleon III, die, als hij naar haar had geluisterd, zichzelf en ons de oorlog van 1870 zou bespaard hebben. Naar zijn fysiek beantwoordt Zilcken zo weinig mogelijk aan de opvatting, die men zich over een Hollander maakt... volgens velen, volgens de Vlaamse schilders, ook volgens de literatuur, bijvoorbeeld volgens dat wonderbare verhaal van Edgar Poe *Duivel op het belfort*, met wiens masker trouwens het zijne enige algemene analogie vertoont. De klassieke tabakspot maakt plaats in hem voor een lange jonge man, mager, opgeschoten, altijd in beweging. Hij heeft een grote faam als schilder en etser in zijn vaderland en is allesbehalve een onbekende op onze nationale en partikuliere tentoonstellingen, waar hij jaarlijks sukses oogst.

Maar we zijn terug op Helene-Villa waar het avondmaal vlug wordt verwerkt. Ik ga me boven 'aankleden', ik kom naar beneden om mijn nota's en heel wat boeken te nemen en we zijn op weg naar de glorie in de koets van de stalhouder die ons ook in de late uurtjes zal terugrijden. Mevrouw Zilcken vergat niet een ei mee te nemen, dat de spreker straks zal moeten zuipen om bij stem te zijn. Maar we betreden het angstaanjagende hol met zijn talloze zalen, de ene al strenger dan de andere. Ik slik mijn ei en treed mijn zaal binnen. Een goed honderdtal mensen, onder wie veel da-

mes en juffers, die me met handgeklap verwelkomen. Ik klim de drie treden van het verhoog op en ga zitten tussen de twee flambeeuwen; met rechts een glas water, een suikerpot, een karaf, terwijl Zilcken een pak boeken neerlegt op de tafel, al mijn werken, de gedichten van de Romaanse School gedeeltelijk, H. de Regnier, Viélé-Griffin, Retté, Dubus, Rambosson, nog meer anderen, alles voor de te verklaren teksten zorgvuldig aangegeven door lange, witpapieren bladwijzers. Ik begin!

Totnogtoe had ik slechts één keer in het openbaar geproken. En dit was in 1869! Ziehier waarom en hoe. Samen met een vriend had ik ingestaan voor een individu, een Pools balling, voor een bedrag van enkele honderden franken voor die martelaar, en zulks namens een kredietmaatschappij, genoemd Société du Prince Impérial. Daar de held van wie sprake kort daarop een goeie morgen het Douce France vaarwel zei, viel mij iets zeer bevelachtigs te beurt, ondertekend door de vrederechter van het XIIIde arrondissement in Parijs. Op de gestelde dag was ik present en toen de magistraat me vroeg wat ik te zeggen had, riep ik uit 'voor acht dagen uitstellen'. Dit werd me toegestaan. Wat er van mijn sprekerstalent terecht kwam? Daar ik me acht dagen later niet aanbod (ja, waarom niet?), vermoed ik dat ik bij deze brave maatschappij nog altijd in het krijt sta... een jaar later bestond ze al niet meer.

Maar dit dubbel triomfantelijk voorgaande stemde me allesbehalve gerust, zal ik het maar bekennen? En ik trilde een beetje, toen ik de sakramentele woorden uitsprak 'Dames

en Heren', gevolgd door mijn groet aan Holland, u reeds bekend. De diepste ondergrond van mijn gedachte, waarschijnlijk twijfelt gij er niet aan, was dat ik er zo gauw mogelijk wilde van af zijn. Gelukkig had ik onderweg een liefvallig zinnetje voor Den Haag in elkaar geknutseld, met onder meer 'deze waarlijk koninklijke stede waar welstand en welvaren enz.'. Dit sloeg in en van dat moment af vatte ik mijn onderwerp met iets minder schuchterheid aan. Ik sprak zeer zorgvuldig over de hedendaagse poëzie, opklimmend tot het romantisme en de hedendaagse Parnassus, waaraan ik een verdiende hulde bracht, daarna ontleedde ik, verklaarde ik naar beste vermogen de schakeringen van het decadisme en het symbolisme en de geheimen van de Romaanse School, alles samenvattend met een grote goeienavond aan al deze diepzinnige woorden, om in de mode te blijven zou ik 'abscons' moeten zeggen - die daarom niet, gelukkig, het talent ontnemen aan wie er hebben, hoewel het hun behaagt zich te omhangen met deze ietwat ...schreeuwende pakken. En tot staving van mijn thesis citeerde ik massa's verzen van mijn kameraden en vrienden, die ik tot mijn voldoening dikwijls op handgeklap deed onthalen.

Daarna stapte ik over naar mezelf, van mijn biografie, zo ingewikkeld voor wie ze ernstig zou willen ondernemen, een diskrete maar openhartige schets brengend. En ik las verzen van mij - fragmenten uit *Sagesse* werden door de aanwezigen het meest gesmaakt.

Eigenlijk werd het een sukses. Slechts drie dingen werden mij verweten, mijn stem was een beetje omfloerst, ik had niet genoeg eigen

verzen gelezen, ik had alles ineens afgewerkt in plaats van halverwege wat te rusten en ook wat respijt te geven aan de toehoorders, zoals het hier de gewoonte is.

Maar daar staan Zilcken, mevrouw Zilcken, Toorop, Verwey, die mij meenemen, en dit keer trekken we te voet naar de Passage, die vlakbij is, en waar we een koffiehuis overrompelen.

Vijf

Want overrompelen is het inderdaad, de grote ruimte tot op dat ogenblik verweesd, werd in een ommezien gevuld door een menigte, die, hoewel Hollands, het luidruchtig vooral over mij had; dit durf ik, misschien terecht, ten minste onderstellen.

Gelukwensen waren me reeds ginder overgemaakt, toen ik van mijn verhoog stapte. (In hetzelfde lokaal moest ik de volgende dag na deze 'première' nog eens optreden). Waarschijnlijk te vurige lof, maar klaarblijkelijk goedgemeend en uit ganser harte, wat me werkelijk genoeg deed. Deze loftuitingen gingen gepaard met twee zachte verwijten. Eén minder althans dan straks in de zaal; ik had mijn lezing moeten splitsen en meer eigen gedichten moeten lezen. Deze tweede aanmerking werd mij vooral gemaakt door de studenten van Leiden en Amsterdam, gekomen om me uit te nodigen ook bij hen te komen spreken.

Maar er waren niet alleen studenten in deze samenkomst van 'geletterden', lieve jonge mensen en vurig mededeelzaam. Aan één van de vele verspreide tafeltjes van het kolossaal café, ontwaarde ik een jonge man met een nog machtig maar reeds verwoest gezicht, die, eenzaam, zat te drinken en te roken, en zweeg. Ik vroeg aan een reeds vertrouwd gebuur, wie deze merkwaardige figuur was. Mij werd geantwoord: 'Het is Willem Kloos, de *goddelijke zwijger*, extra nerveus en ingekeerd. Grootmeester van de literaire beweging in Holland,

had door zijn kritieken in de *Nieuwe Gids* buitengewone invloed, begon de oorlog in 1883 met zijn beruchte inleiding op de posthume verzen van Jacques Perk (gestorven toen hij 23 was), schreef de meest groots schoonste verzen uit onze letteren.

Ziekelijk, dikwijls dood, maar onsterfelijk. Voornaamste werk: *Het boek van kind en God* (1889).

In zijn allereerste periode werd Kloos beïnvloed door Shelley, Heine en graaf Platen. Hij begon met het schrijven van Duitse verzen, die gepubliceerd werden in een duister tijdschrift dat niemand kent.

Een intransigent temperament. Studeerde klassieke letteren, staat bekend als zeer onderlegd in het Grieks van Aischulos, onderbrak zijn universitaire studies, omdat hij geen *ambitie* had les te geven om te leven. Albert Verwey, die gij reeds kent...'

Op hetzelfde moment stond de man, die het voorwerp uitmaakte van een zo merkwaardige mededeling, van zijn tafel op, kwam op mij toe en stelde zich voor. We drukten elkaar de hand en van de inlichtingen die ik zo pas had vernomen maakte ik gebruik om over hemzelf te spreken en zijn werk. Hij antwoordde in een ruig maar korrekt Frans, zeer vriendelijk, maar bijna monosyllabisch, en er was minstens de komst nodig, naast mij, van een paar van zijn Amsterdamse kameraden, felle drinkebroers en rokers, om een beetje het voorhoofd te ontrimpelen, dat er edel uitzag door hoger weemoed...

Ik laat buiten beschouwing het aantal kleine en grote uitgedronken glazen, opgeknabbelde kleine droge koekjes, verorberde koude ge-

rechten, gerookte sigaren. De gesprekken waren algemeen geworden, want, eindelijk, namen ook de dames eraan deel.

Maar de tijd staat niet stil en morgen is het geen rustdag. De koetsier was nog van de partij en ongeveer tegen twee uur in de morgen lag uw dienaar, die zich tot 'redenaar' had ontpopt, met gesloten vuisten te snurken.

De volgende morgen stond ik zeer laat op en kwam pas beneden toen met de vork zou gegeten worden. Verwey - die niet in Den Haag woont, was voor mij vriendelijk overgekomen - erom verzocht -, en deze omstandigheid bracht me dadelijk het gesprek in herinnering van de vorige avond met de meneer die zo goed op de hoogte bleek van de Hollandse schrijvers, gesprek dat precies onderbroken werd op het ogenblik dat hij me 'heet uit de oven', Verwey zou opdienen.

Hier, zei me Zilcken met wie ik over Verwey sprak, hier hebt ge een 'momentopname' die een lettervriend onlangs maakte, en hij reikte me een schrift over met een heel pak gegevens.

Ik las: 'Albert Verwey. Minder genie misschien en meer talent dan Kloos, die zes jaar ouder is - was de leerling, het *kind* in kunstaangelegenheden en de intieme vriend van Kloos. Sedertdien... publiceerde in 1885 verzen van grote schoonheid en nog Van het leven'. Trok zich in 1889 wat terug. - Vroeg rijp, op zeventienjarige leeftijd schreef hij een episch gedicht dat veel opgang maakte, 'Persefone', buitengewoon ritmisch van vorm.

Verwey was de strijdzuchtige en levenwekkende kracht van de beweging. Briljant journalist en polemist.

Enkele ogenblikken nadien trad Verwey binnen.

Het middagmaal gebeurde tamelijk snel, want we zouden een museum bezoeken dat slechts op bepaalde uren toegankelijk was. Daarna klassieke ontmoeting in het atelier. Verwey zag er ietwat ongedurig uit, hij liep bestendig de grote ruimte rond, betastte de voorwerpen op tafel, kauwde op zijn sigaar. Tenslotte zei hij me - of liever, bekende hij me, zo diskreet en schuchter deed hij het - dat hij verzen over mij had geschreven, na de lezing van de vorige avond. En hij improviseerde een vertaling, die ik in de vlucht naschreef.

Portret

P.V.

Hij had het hoge
 voorhoofd heel bleek, geboogd, had recht geloken
 donkere oogstreep, en jongensneusje en proefmond die gedoken
 in hangsnor, kin in haar, schuin, dat te stroken de hand ging, latjes-hand, leedjes,
 gebroken leek 't, nu gezet, zo 't been stijf, strak voor 'm uitgestoken,
 -Zat hij niet zo?

Bleek van d'emotie dat, vreemd dier, verstoken voor mense' altijd, die 'm jaagde'
 en in een hok sloten,

schand' voor altijd, nu *zijn* gesproken woord *hij* zou horen doen, horen, en hopen
 liefde van mensen, die hun oren open zetten voor hém: las zó, tonen gebroken, orglend
 hervor, àl-door, uit dat gedoken hoofd: àlmaar bleef de ooglijn geloken, beefde
 kind-hand.

Tot groeid', tumultueus, 't schoon, bleek, 't gewroken

hoofd om, handklappe', absolutie volsproken - lachten, schreiden, d'ogen,
opengeloken? -

(‘Aarde’)

Mooie verzen, vindt ge niet? Verwey las me ze voor in het Nederlands en ik ontdekte er een vreemde muziek in, een gans nieuwe harmonie. Maar voor wie me lichamenlijk kent, er staan daar volmaakte realistische trekjes in; ‘vingers als keine latjes’, meesterlijke vondst, die op wonderbare wijze mijn knokige handen met hun jichtige kootjes weergeeft.

*Geen hand van adellijken bloede,
van ietwat heilige sier-prelaat,
nochtans verhoogt haar zachte welving
de fijnheid van haar broze staat.*

De jongensneus is eveneens een goed gevat trekje.

Ik dankte hartelijk de dichter en drukte hem stevig de hand, toen de preciese Zilcken, altijd in de weer, ons zei: - Laten we vlug vertrekken als we op tijd willen zijn. Ik weet niet of het de dag van schitterend weer of die met de vele regen was, maar de bomen langs het kanaal waren prachtiger dan ooit, van een hogere schoonheid, maar hun roodzwarte en gouden blaren spraken als van rouw - zoals de weidse begrafenissen, goud en rood in Antwerpen. - Men voelde een ernstige winter op komst, wist dat deze heerlijke eeuwelingen weldra tot geraamten zouden worden.

Onderweg namen we Toorop en Bosch op, ander verdienstelijk schilder, te nederig.

Het Haagse museum, het Mauritshuis, is een bekoorlijk oud paleis van Maurits van Nassau, gelegen bij het Plein en het Binnenhof (hof van Holland). Het staat afgezonderd, mooie grijze steen, aan de Vijver, een nog bestaande vijver, rechthoekig en beschaafd van uitzicht, waar het paleis van de graven aan grensde. Ik durf deze instelling een *gerieflijk* museum noemen, zoals mijn vermoeide ogen en mijn arme benen, die sedert acht jaar, en dit is mijn groot ongeluk, hun diensten weigeren, er om vragen.

Men kan gaan zitten, zeer gerieflijk en zeer dikwijls, en diskreet *interieur*-licht dempt elke straffe noot, eerder zeldzaam zij gezegd, bij deze verfijnde oude Hollanders. Dit lijkt niet op een 'museum', een meestal afschuwelijk iets, zoals bibliotheken - nietwaar?, maar op een paleis, dat vol hangt met doeken, louter geschikt voor de blijdschap onzer ogen... Trapleuning in gesneden eik, die de bewondering afdwingt van alle *ware* bezoekers.

Zalen op het gelijkvloers en op de eerste verdieping. Misschien geen buitengewone werken, zoals in het Amsterdams Museum, waarvan de slecht begrepen overvloedige luxe allicht de daar bijeengegaaarde wonderen zou kunnen bederven. Ik bewonder, helaas te vlug, want een beeld van een zaalwachter, versierd aan de hals met een breed goudgeel lint (de kleur van het huis van Oranje) en waaraan een zilveren medaille bengelt, waarschuwt ons dat we maar een kwartier tijd meer hebben; ik bewonder in de vlucht, dit is het moment om het nu of nooit te zeggen, (maar ik onderga vooral de weldoende warmte van de verlichting, helemaal anders dan de vale in de mees-

te van onze musea), niettegenstaande de looppas kan ik mij rekenschap geven van de sublieme 'perfektie' - ik meen dat dit het ware kenmerk is van de oud-Nederlandse kunst, van heerlijke Van Dijcks (bijna een hispanisant, zeg!), Holbeins, een wonderlijk landschap van de grote schilder Vermeer; ook de vermaarde 'Stier' van Potter, die Napoleon naar Parijs had meegenomen, maar die hier na 1815 onder geleide is teruggekeerd; Ruysdaels, Terburgs, de vermaarde '*Anatomische les*', de 'Officier' en de 'Simeon' van de grote Hollander, over wie ik u, als gij het goedvindt, lang zal spreken als we het over Amsterdam hebben.⁽¹⁾

Op mijn beurt, na een laatste en formele waarschuwing vanwege de sier-wachter, speel ik de gewetensvolle en heb het over de noodzaak een beetje mijn tweede lezing voor te bereiden. Na een toertje doorheen de stad - ik eerder erg moe: o, die musea, zelfs het kalme en inspinnende als dit!

We zullen de tram nemen.

Hoe heerlijk triest staan de bomen langs het kanaal. Men zou nu zeggen dat de zon een begrafenis verguldt. Weldra stond mijn tweede lezing op haar pootjes. Ik kortte fel de lof in van de ene en de andere, zonder nochtans één voorname regel op te geven. En we trokken de stad in met de koets. Onderweg merkten mevrouw Zilcken en ik op - het moest zondag zijn - hoeveel militairen op wandel

(1) *Ik heb geen woord gehouden, zoals ge zult vaststellen, maar wat moet een mens vertellen over Rembrandt, tenzij wat Voltaire over Athalie zei: 'Schoon, heerlijk, subliem'.*

waren, meestal flinke jongens, maar zo jong! In hun blauwe kapotjas, die hun tot aan de hielen reikte, de politiemuts rechtop, op zijn Belgisch, kuierden de kerels niet alleen langs het kanaal, waar, in de zonsondergang ook de pracht stierf van de grote bomen, maar ze hielden bij hun leest lieve en mollige landgenoten.

We zijn er. Halte bij de garderobe. Mevrouw Zilcken, die de dag voordien een ei had weggestopt achter een borstbeeld op een kast, klutst het en ik slik het mengsel binnen.

Dezelfde zaal van gisteren. Minder publiek, maar bekende en sympathieke figuren, en, dit keer de groet aan Holland en de hulde aan de 's-Gravenhagenaars terzijde latend, ga ik dadelijk mijn onderwerp te lijf. Om eens te veranderen spreek ik over het vrije of blanke vers, waaraan ik me, misschien tot mijn ongelijk, niet kan wennen. Voor mij is het ware vrije vers dat van La Fontaine.

Wat de blanke verzen betreft, talloos zijn de probeersels en de mislukkingen. Zelfs Louis Bonaparte, die een zo goed mogelijk koning trachtte te zijn onder de bestendige, soms pietluttige en altijd harde waakzaamheid van zijn verschrikkelijke broer, heeft een volledige bundel dergelijke verzen geschreven, waaruit ik deze... papieren bloem pluk. Het gaat om ergens een Leocadia, die aan de haar knuffelende toevallige Lindor zegt:

‘Uw liefde,
verboden,
lijkt mij
onbescheiden’.

Zonder deze koninklijke perfectie te willen vergelijken met de meer oordeelkundige en vooral bekwaamere inspanningen van enkele van onze jonge hervormers, ligt daar nochtans van de ene naar de anderen geen nader en gladder helling dan een eerste indruk zou laten vermoeden? - Daarop volgen enkele citaten... en een onderbreking. - Een flinke grog krikt me weer op en ik bestijg opnieuw het spreekgestoelte, daar het eerder moeilijk is, tenzij... wie weet nochtans met vrije verzen?, te zeggen dat ik opnieuw de tafel bestijg. O armoe van het Frans. Hoog tijd wordt het dat de vreemdelingen ons ter hulp snellen!

Wat mij betreft, *timeo Danaos*, ik wantrouw de Grieken, en leve het goede oude Frans, zelfs van deze dagen.

Het vervolg van de lezing bestond nadien uit lange citaten van mezelf. *Sagesse* liep nog altijd op kop. Toen ik klaar was, werden we uitgenodigd, Zilcken en ik, op een avond bij de familie Havermans, hij, talentvol schilder, zij een zeer vriendelijke Javaanse, die mij, zodra ik het salon betrad, in verlegenheid bracht door een uiterst origineel verzoek.

Charmante vergadering. Een meneer opende de avond met enkele stukken van eigen kompositie, waarin hij met ongelijke kracht schijnt te strijden met liturgische zangen uit de katolieke kerk bij een begrafenis. Hij gaf de juiste toon aan. Op elke zitting, die naar vergenoegen streeft, moet de vrolijkheid liever *crescendo* gaan, in plaats van dadelijk *forte* te worden, en de inzet van dit aangenaam *symposium* geschiedde volgens de gangbare regel. In Th. Gauthier staan daar verzen over te lezen:

Om tot drinken aan te zetten
 op Trimalcions banket,
 kwam een spook, ivoren speelgoed,
 ongenodigd aangezet.

Welnu, welgekomen, en het werd het loon voor mijn hoger vermelde gedachte, in de loop van de avond onderging ik de voldoening dat meneer *ivoren spook* eigenlijk een lolbroek was, zelfs een geestigaard, die één en al woordspelingen was en vol stak met passende anekdoten, verteld trouwens in een helder Frans, - maar dit komt er niet op aan, zijn muziek was erg... aperitief! Op dat punt van de samenkomst en na enkele minder strengverheven uitvoeringen, vroeg me de gastvrouw, zeer origineel:

-Zoudt gij ons niet 'L'après-midi d'un faune' van Mallarmé kunnen lezen, liefst op bedachtzame manier, zodat we het stuk enigszins beter zouden begrijpen?

-Tot uw dienst. - En men stopte mij de mooie plaquette in de hand, die ik liever versierd had gezien door Rops dan door Manet.

Deze laatste woorden geven uitstekend mijn overtuiging weer dat de 'Faun' een idylle is, vuurheet, uitgedrukt in verzen vol vernuft, overvol en bondig tegelijk, en van een troeblerende bekoorlijkheid. Lezen, zelfs voor de zeer middelmatige, om niet te zeggen zeer slechte lezer die ik ben, deze enkele bladzijden eindeloze wellust lezen op de medeplichtige toon, met zijn sneden, aarzelingen en rusttekens, alles van zo'n onthullende aard, ware onmogelijk geweest, zou schandaal hebben verwekt.

En ik koos mijn meest heldere maar klanklo-

ze stem om op de wijze van Mallarmé zelf, het prachtige... lepe gedicht te zeggen of liever te psalmodiëren! Ik hoop ten minste deze vlekkeloze verzen goed te hebben *gezegd*, met al wat ze vertellen en laten onderstellen en verhullen onder hun schaduwen, -in dit geval trouwens maar al te doorschijnend en als het ware diep doordrongen van de... *blackguard*, de aanwezig loerende zon.

Mijn manier van lezen oogstte enige beleefde lof, vermoed ik, en ik verklaar dit zonder kleinzielige wroeging, want, zo vat ik het op, aldus *gemaakte* en *gewilde* verzen kunnen niet anders dan om het even wie, die niet geïnitieerd is, verbazen, des te meer een gehoor van vreemdelingen, hoe goed het ook op de hoogte zij van onze taal. De aanwezigen trokken zich eerder vroeg terug en ik was er niet kwaad om. Ik was op van moeheid. Zelfs mijn slaap leed er onder. Ik droomde van een log en braaf bastaardwezen, half meneer pianist, half faun, de ene voet in een lakschoen, de andere, zijnde die van een bok.

Dit monster, luidruchtig goedgehumeurd, wentelde zich en ging liggen op het gras van.... een tapijt, pikte druiven af, dronk thee en rookte tegelijk een enorme sigaar. Tot overmaat gaat hij aan een enorme druiventros smullen, spuwt de pellen uit en eensklaps, 'een tros herinneringen opblazend', gaat hij sombere aria's spelen!

Ik weende als 'in droom', toen op mijn deur werd geklopt. Zilcken zelf. Het is twaalf uur, zijt ge ziek?

Wat zou ik. Kom toch binnen...

Hij zei me dat hij eveneens pas was opgestaan, zo de dames. Er werd derhalve geen

thee gedronken, maar zonder dralen gingen we een subtiel noenmaal met de vork te lijf. Ik had heerlijke, goede, zusterlijke pantoffels aan die ik niet eer zou uitdoen dan 's avonds om naar Leiden te gaan! O goddelijke luiheid, zo zeldzaam te bevredigen, zijt gij geen deugd, dat zijt ge toch in menig geval een straffe kwaliteit!

De hele middag bracht ik door eerst om te spelen met mejuffer Renée, voortaan mijn grote vriendin, hoewel ik gewoonlijk nogal koud blijf tegenover kinderen, maar dit is zo lief dat het als het ware het strelen en de speelsheid, die in alle brave mensen woont, tot uiting dwingt. Daarna bezochten we het zeer wonderlijk verblijf van de kunstenaar.

Het is een Engels landhuis met de balken buiten zichtbaar en geschilderd in een mat rood, dat uitermate goed en zuiver uitkomt op het korrelig wit van de muren. Hoe mooi! op zijn Engels ook, want niet regelmatig geometrisch. Ge komt binnen langs een niet centrale deur. Rechts een lief terras vol bloemen, links een heel blote muur. Achteraan, op het einde van de eetzaal, blik tot aan de einder, met toegang tot de tuin, die omgeven wordt door weiden, waarover ik niets kan zeggen bij dit dreigend novemberweer - o de bomen langs het kanaal! Zwarte geraamten, die somber zingen, zoals de olijke meneer van de vorige avond het hun had kunnen voordoen! Gedaan de weelderige goud-zwarte stoet met niet omfloerste lampen. Dit is een rouwdienst in het zwart, een beruchte rouwdienst, die het voor meer dan drie maanden heeft met zijn gepсалmodieerde lijkzang!...

Reeds in de voorkamer wordt men gewaar

niet met een burger te doen te hebben. Alles in de meubilering van deze plaats is origineel, zelfs een kaartenhouder, verduveld, intrigeerde me fel; en toch maar een stukje bamboe met kerfjes in. De houten trap met haar zwart en rode leuning voert ons naar andere kamers - waar ik niet binnengetreden ben.

Ik heb voldoende de mooie eetzaal beschreven, evenals het sijsje dat we reeds zagen en hoorden in dit boek. Het salon, wonder van goede smaak, wat zeggen wil met weinig orde, maar beter. Van overvloed *goed*, want aan de muren is niets meer vrij, alles bezet met prachtige oude Japanse porseleinen vazen, witte, rood en goud, etsen van Oetamaro, bronzen beelden, Oosters lakwerk. Zonder de kostbare tapijten te vergeten.

In dit salon, waar ik sedert mijn aankomst zoveel sigaren heb gerookt, na de koffie de nationale schiedam én de curaçao dronk, die ginds niet de versuikerde smeerlapperij is, die men onder de beroemde naam in Parijs gewoonlijk drinkt; waar ik met mijn vriendinnetje Renée *haar* prachtige blauwe, rode en gele Japanse albums heb doorbladerd, vol beelden van steden en landschappen, hun grinnikende en gratievolle personages - in dit salon, zeg ik - dat Edgar Poe zeer vlug had willen ruilen voor dat andere koude *Cottage Landor* (gril van dandyisme), in dit salon is elke verveling uitgesloten. Zorgen, verdriet, morele ziekte of lichamelijke zouden hier verzoet worden en de meest verstokte mensenhater zou er zijn begrafenislathijn bij verliezen!

Kortom, een juweel van een artiestenhuis, heerlijk gelegen, heerlijk bemeubeld.

Maar de tijd vliedt. Ik moet naar Leiden om er te lezen. Een universitair centrum. Een beetje Latijn zou niet misstaan. Maar liever niet, aftands. Laten we het dan maar op zijn geleerds doen. En in mijn boeken stip ik andere bladzijden aan, en daar blijkt dat een lokaal professor gezegd heeft niet te begrijpen waarom men een *boef* van mijn allooi welwillend zou ontvangen, koos ik uit mijn prozawerk een stuk, waarin dit woord voorkomt, om het met vrucht naar het hoofd van die kerel te kunnen gooien, mocht hij aanwezig zijn, naar zijn... rug in tegengesteld geval.

Ik putte een beetje overal uit mijn gedichten. Ik waagde er zelfs een aantal stukken op, hier *leesbaar* uit *Parallèlement*. Ik nam me voor nog in meer bijzonderheden te treden dan in Den Haag over technische kwesties, vrije versvorm, dekadenten, symbolisten, romans, - voor mij allemaal nogal saai, daar ik weet dat al deze benamingen, nog meer dan klassieken en romantici in 1830 - dagen van geloof! louter bedrog zijn, daarenboven verpakt in onverzoenlijke kinderpraat.

De hond en de wolf valt weg. Vlug wordt geavondmaald. We vertrekken om halfacht. Vaarwel voor drie, vier dagen, want na Leiden komt Amsterdam, -Helene-Villa en miss Renée! De maan verschijnt, wat me een mooie reis belooft... door het portier- en misschien nog ongekende uitzichten op Holland!

We stappen dan maar in, Zilcken, Bauer, Toorop, onderweg opgepikt, en ik, tegen zeven uur, voor Leiden. Ik blijf zwijgzaam door de maan, die als opzettelijk de kleinste dingen onderweg duidelijk voor me aftekent. Het landschap is hetzelfde als dat na Roosendaal:

sneden groen, kanalen, die beken konden zijn als ze niet rechtlijnig waren en van een volmaakt parallellisme met de stroken land, hun oever en het snoeperige van mooie en goede koeien, die minder gal moeten voortbrengen dan lekkere melk, en op de einder de windmolens. Maar de maan zou niet de bezwerende toverheks zijn die ze is, als ze niet haar fantastiek en haar *vergissingen* zou werpen over dit louter reële en menselijke landschap, ten minste van... Hollandse mensen! De kleine kanalen zijn zoveel eindeloze lange blikken linten, wreedaardig van weerglans, en de kleine weiden, de gedeeltelijke weiden, zou ik misschien *beter* zeggen, lijken water waaraan de voorbijtrekkende wolken rimpels en golfjes lenen.

Enkele dorpen met helrode daken slaan eerder een bleek figuur in het sneeuwen licht dat ze omhult.

En deze begoochelingen (mijn twee burens zitten, als echte Hollanders, volop in het vuur van een artistieke diskussie) brengen mij tot Leiden, waar verschillende jonge mannen ons staan op te wachten en van wie ik er, denk ik, reeds enkelen in Den Haag ontmoette (want mijn ogen, ontgoocheld door de trekken van Phoebe, die Selene is, én Artemis, leven nog in de ban van 'Notre Dame la lune', Onze-Lieve-Vrouw Maan, zoals de betreurde Jules Laforgue een van zijn bundels genoemd had).

Zes

Wij stappen in de rijtuigen en doorkruisen een dode stad... maar gestorven op het veld van eer, zoals Versailles! zoals Parijs zelf in menig opzicht - en niets zal mij hiervan afbrengen.

We rijden over een heel stel bruggen - en ik leer - o Franse studies in de aardrijkskunde! dat het de Rijn is, een schuchtere Rijn echter, kleintjes, die hier wat rondloopt aler iets verder te gaan sterven. Inderdaad, naar Leiden toe splitst hij zich in menige armen, die zijn naam verliezen. - Symbool... waarvan ik u de uitrafeling bespaar, wees gerust. Ik heb al genoeg aan mijn symbolisme, - ik wil zeggen, grote goden, niet aan het mijne dat nooit heeft bestaan. - ik wil zeggen aan wijlen dat trouwens van Jean Moréas, vandaag hoofd van de Romaanse School. Dat verdoemd symbolisme, de Engelsen zouden zeggen *bloody*, waarover ik hier nog moet spreken.

De stad, voor zover ik kan oordelen bij de gehinderde maneschijn in dit op zijn Vlaams getrapgeveld oord met puntige daken of in *mussesprongen* (ik geloof dat dit de geijkte term is in het Frans voor *trap* of *trede*, samen met nog andere uitdrukkingen om de eigenaardige Vlaamse bouwkunde weer te geven...) in elk geval klinkt die *mussesprong* mooier en waarachtiger - de stad heeft brede, eerder sombere straten.

Het stadhuis, dat we voorbijrijden in galop, lijkt, ten minste op neuslengte afstand, barok als een ingewikkelde pagode.

Dit barok stadhuis moet ik enkele ogenblikken later uiterst erkentelijk zijn. Terwijl ik mijn papieren wat in orde bracht, hoorde ik sedert lange tijd opnieuw een *echt* Vlaams klokkenspel. Hoe bekoorlijk en vroom en olijk, in zekere mate dapper zijn deze trillers vol verfijnde afwisseling! Ik heb nooit begrepen in ons Frans-Vlaanderen, met zijn nochtans drie prachtige stadhuizen in hun gotische stad, waarom, wat een beiaard heet, moet bestaan in het koppig neerdruppelen van een kermisliedje en een oud betreuenswaardig gespeeld deuntje? Zoals *La ducasse d'Arrau*, *En voyant Lafayette*, *Turlututu*, *Gayant qui...*, *Batelier*, *dit Lisette*... Om ons te vergoeden hebben wij in Parijs het carillon van de mairie van het Iste arrondissement, dat niet werkt, en dat van de *Figaro*, dat maar vier of vijf noten aanslaat uit de *Barbier*. Er zijn meer dergelijke vragen in Frankrijk, liefelijk land, mijn land, maar helaas! helemaal opgaande in de valse romaanse bouwstijl, de ongezonde lintbebouwing, waar het tochten van de wind heerst en regeert, waar de paardevijgen rondvliegen en stinken! en al het lelijke dat Parijs onteert en andere steden, nochtans zo rijk aan schone monumenten.

‘Hoe is tot wat vuig lood dit zuiver goud verworden?’

We rijden te vierkluwe over de stenen en betreden weer de grond om een weelderig lokaal binnen te stappen, waar we onthaald worden door een hele groep jongeren, wier uitzicht de grootste en de meest vrolijke sympathie uitstraalt.

Goed voorteken. Ik kijk het salon binnen, voor zover ik me nog herinner, met grijs be-

hangen en vol lampen, waar ik moet spreken. Intussen lopen prachtige lakeien rond met een keuze van dranken. Ik drink een warme grog. Waar ligt mijn ei? Geen ei. Och, dan maar zo op de vijand in. En ik treed het salon binnen, zeer bezet met veel jongeren, enkele dames, -hier en daar een grijze kop, naar men mij zegt behorend aan 'bijgedraaide' professoren. Om het even! toen ik in de loop van mijn lezing, ongeveer dezelfde als mijn tweede in Den Haag, aan het fragment kwam waar zich het woord 'voyou' bevindt, liet ik het luidop klinken en het vond een opzienbarende weerklank. Vanzelfsprekend verliep de lezing met een bijna stormachtig applaus!

Maar Amsterdam verwacht mij. We nemen afscheid van de heren en enkele nagebleven dames; de zweep erop en we zitten in een bierhuis vlak bij het station - we hebben nog een dik halfuur voor ons en intussen moet te Leiden een trein stoppen, die uit Amsterdam komt; een paar minuten later doet een kleine delegatie haar intrede, aangevoerd door de heer Tak - een type!

Eindelijk eens een Hollander, zoals men zich die in Frankrijk voorstelt, ook in Europa, vermoed ik. Groot, dik, opgeruimd, lurkend aan een enorme pijp.

P.L. Tak heeft lang in Leiden gestudeerd; als vrolijke broer heeft hij er heel wat gerucht gemaakt. Leefde in Parijs en spreekt uitmuntend Frans. Wierp zich in de journalistiek waar hij iemand is. Enige tijd geleden was hij redakteur van een radikaal blad, dat hij verliet omdat zijn ideeën eerder naar het socialisme neigden. Niet al te positief, maar veel gezond verstand, uitstekende vriend, populair

in de kroegen van de modernen, thans politiek redakteur van de '*Nieuwe Gids*', een avant-garde blad, literair, artistiek... en politiek.

Na enkele schiedam-bitters te hebben gedronken en een paar batavia-sigaren te hebben verwerkt, breken we het beleg op, Toorop, Tak en zijn kompanen. Zilcken blijft wachten op de eerstkomende trein voor Den Haag, en we kruipen, om er een geweldige rookpartij van te maken, in een van die goeie, gerieflijke compartimenten eerste klas, die onze Compagnie du Nord best een beetje zou mogen plagiëren.

Wat een goeie wagens toch, die Hollandse eerste! Brede zitplaatsen, gerieflijk, en 's winters zeer te waarderen, niet van die metalen 'dingen', waarop de voet geen houvast krijgt en die brutale bedienden plots van onder u wegtrekken om u... een paar andere toe te gooien, bijna even lauw, en dit met de (voor hen) blijde kreet: 'Opgepast voor de voeten, wie er heeft!' Hier wordt de trein verwarmd door de hitte van de lokomotief zelf, waarschijnlijk gekoncentreerd in dikke buizen: in elk geval, waar ge ook uw voeten plaatst, ge wordt een zachte warmte gewaar en in de coupé heerst een sfeer van huiselijke gezelligheid in plaats van tochten en wateruitwasemingen, die het voorrecht zijn van onze beste plaatsen in de trein. Opgekomen nevel houdt het maanlicht tegen, dat nochtans doordringt, zoals de lantaren van de palfrenier door de wasem van de stal ook nog voldoende klaarte verspreidt. Aan de ene kant bemerk ik, naar het me voorkomt, lange strepen water, -eindeloze zwaarden als het ware gezwaaid in

vals licht, elders, voor zover de steeds dikker wordende mist me toeliet na te gaan, een gevuld platteland met talrijke dorpen. Tak, zowel levende encyclopedie als prettig prater, leert mij dat de glanzende strepen kanalen zijn, en het welgedane goedbevolkte platteland, waarvan ik nauwelijks de vormen zie... de Haarlemmermeer.

Dit is een bondige uitleg, die tot eer strekt van de Hollanders - onze bijna tijdgenoten. De oorspronkelijke Haarlemmermeer ging in oeroude tijden vlug samenvloeien met andere kleine meertjes en de constante overstromingen in dit land zonder dijken schonken deze massa uitgestrekt water, waarvan de omtrek in de 17de eeuw niet geringer was dan vierenvestig kilometer, vlug haar grootte. Dit meer of liever deze zee, zoals men vroeger zei, en waar vloten van zeventig schepen slag hadden geleverd, deze zee, zeg ik, liep dikwijls over en telkens waren de verwoestingen geweldig. Maar in 1836 werd Leiden wild overstroomd en dreigde te vergaan. Men vreesde ook erg voor Amsterdam en voor gans Holland. Toen (1839) namen de Staten-Generaal (het parlement van dit land), een opperste beslissing. De drooglegging van het meer, of liever van de zee, werd met glans gestemd en het reusachtig werk was kant en klaar na negenendertig maanden! En in de plaats van dit vreselijke water tiert vandaag deze landbouw die we nauwelijks zien.

Haarlem! Een paar minuten oponthoud, en dit keer naar Amsterdam!

Zodra buiten rijdt men over een prachtige metalen brug, zegt me Tak, want de mist is ondoordringbaar geworden, over het Spaarne.

Daarna alweer velden, die zegevierend de Haarlemmermeer en de wateren van het IJ hebben vervangen. Een kwartier later, bij een opklaring, zien we een majestueuze wirwar van windmolens, die in de nacht zoveel masten met ontrolde zeilen schijnen, die op- en neergaan in het water. Door een zwenking van de spoorlijn worden deze molens helemaal zichtbaar: ze staan zeer hoog en nemen niet onelegante vormen aan. Hier een torentje, daar een vuurtoren, ginds een kerk... En we rijden het station Amsterdam binnen. Een reusachtig bouwsel, mooi in zijn gietijzeren strengheid, en waar slechts langs zijvensters licht binnenvalt... We stappen uit en botsen op een hele troep met aan het hoofd Kloos, en we hebben amper de tijd, want de mist is in felle motregen ontaard, om in een van de rijtuigen te kruipen, die op ons stonden te wachten... Vooraleer weg te duiken in een van de trouwens zeer gerieflijke koetsen, die mijn dierbaar vaderland mag benijden, roep ik uit, bij het zien van een enorm gebouw, dat de ingang van de stad beheerst: 'Wat is dat?' Tak antwoordt: de kerk van de jezuïeten. Reeds te Roosendaal, vlak op de grens, had ik bij het station een heel nieuwe, zwierige en rijk van uitzicht zijnde konstruktie opgemerkt: kollege van de jezuïeten! En ik moet bekennen dat de eerste persoon, die ik op het perron van het stationnetje bemerkte, iemand in soutane was en, zoals in driekwart van de zelfs katolieke landen, behalve in Frankrijk en België, gekapt met een ietwat korte hoge hoed met platte boord: een jezuïet!

Maar dit zou me te ver brengen in allerlei filosofische en andere beschouwingen; we zul-

len de eerwaarde vaders aan hun zaken overlaten en terugkeren naar de onze, ongetwijfeld onbeduidender dan de hunne. Maar ik ben slechts een arme artiest, opnieuw katholiek geworden voor de leer, en geen casuïst.

We huren drie 'aapjes' af en doorkruisen een zeer verlicht nachtelijk Amsterdam. Ik werp een laatste blik op het station, dat een grootse aanblik biedt met zijn gas- en elektriciteitsverlichting. We rijden over zoveel kanalen en bruggen dat ik het opgeef ze op te noemen uit het geheugen of bij benadering! Tenslotte rijden we langs een lange laan, die naar het mij schijnt, met bomen is beplant en afgezoomd door openbare en officiële gebouwen, schouwburgen, musea enzovoort.

We zijn er eindelijk. Ook hier ben ik geneigd te hervallen in beschouwingen over de vitaliteit van speciale beschavingen en rassen, die lange tijd onrechtvaardig werden vervolgd. Zoals de jezuïeten, volgens de etsen van vroeger, enkele eeuwen geleden vervolgd werden, in de grachten gegooid, doodgeschoten met de haakbus, in hetzelfde Amsterdam waar ze vandaag hun gezwollen basiliek hebben opgericht, aldus lange tijd veroordeeld om hun woeker en daarvoor wreed, onbarmhartig, gestraft door hun klanten, de koningen en soms de bisschoppen en de pausen, bevinden zich vandaag overal de joden op de meest eervolle plaatsen, door hen op de meest eervolle wijze bekleed!

Mijn gastheer heet Witsen of liever mijn gastheren heten Witsen en Isaac Israëls. Witsen, schilder, ernstig gekoncentreerd man, is zeer dikwijls weg voor bijkomstige bemoeiingen bij lezingen; Israëls is het, huurder in hetzelf-

de pand, die de eer van het huis waarneemt. Lichamelijk is Witsen een gedrongen mannetje, buitengewoon vitaal, die zich in twee snijdt om namens een beperkte huishouding de eer hoog te houden. Een lekkere pastei, heerlijk gerookte vis tot en met een 'ragoût bon', zoals het uiterst vriendelijk mannetje het in zijn plezierig Frans aankondigt, altijd klaar en vloeiend trouwens, dit alles mild besproeid met bordeaux, dan verteerd met behulp van een... noodzakelijke en heilzame koffie, vreselijk versneden met een jeneversoort om bij te knielen, -dit alles samen brengt ons bij gezellig gekeuvel en sigaren tot één uur in de morgen. We nemen afscheid en mijn gevolmachtigd gastheer trok zich terug in de eigen kamers. Oef! Ik ga liggen om onder zeil te gaan, en word slechts laat wakker voor de thee. Voorwendend thee te drinken, eten we als voor vier, vlees, vis enzovoort. Maar laat me toe u ditmaal die goeie Israëls maatschappelijk voor te stellen.

Zeven

Isaac Israëls (klonk ooit een naam zo joods!) is de zoon van Josef Israëls, beschouwd als een van Hollands grootste schilders. Hoewel deze reeds zeventig winters telt, komt hij nog uiterst jong voor. Zeer artiest, zeer persoonlijk. Zijn onderwerpen zijn hoofdzakelijk ontleend aan het strandleven. Wat Isaac betreft, hij zoekt vooral het moderne (ik zou hem kunnen vermoorden niet geraden te hebben dat ik dolgaarne, jaloers, een verfijnd karikaturaal schetsje, dat hij in een oogwenk van mij had gemaakt, had meegekregen). Hoogste lof voor een jonge man reeds in het bezit van een *eigen* naam - want zijn werk heeft geen uitstaans met dat van zijn vader - hij werkt veel maar is niet produktief.

We zitten te wachten op Tak, present op het overeengekomen uur. Hij deelt me mee dat hij zinnens is me mee te nemen door de stad en daar te eten. Vanzelfsprekend knik ik ja, kleet me om en merk intussen door het raam van mijn zeer mooie kamer dat de achterkant van de huizen hier ontegensprekelijk iets zeer, bijna te veel Londens is. Kleine gedrongen binnenplaatsjes, waar menig huishoudelijk voorwerp, niet al te 'suggestief', meer dan noodzakelijk te wapperen hangt, met zand wordt gepoetst, geschud wordt of verlucht. Dit voor de huizen aan de overkant, die schijnen te behoren aan een eerder mindere straat, parallel aan die van Witsen, waar, aan de achterkant, bomen staan en geen was hangt te drogen, en ruimte voorhanden is, niet be-

lemmerd door potten en pannen, noch zich verfrissende dekens.

Maar ik ben klaar en na afscheid te hebben genomen, tot op mijn lezing, van de gastheer en enkele vrienden, en - meen ik - konfraters van Israëls en Witsen, gaan Tak en ik op stap. Mijn nieuw verblijf ligt helemaal aan het uiteinde van de stad tegenover een park... in aanleg. We slaan rechtsaf en stappen voorbij een gloednieuwe kerk in vage gotiek en roze baksteen en met 'een toren die stil wijst met hemelwaartse vinger'. Die kant gaan we uit, na links een kerkhof te hebben gelaten, waar niet meer begraven wordt, volgeplant met mooie oude bomen, nog half beblaard (laatste weldaad van de doden, die, mensen toch, doen wat ze kunnen); tot bij een gerieflijk en klaar postkantoor, waar ik een telegram verstuur - heildronk voor het maandelijks banket van *La plume*, waar ik pleeg aan te zitten. Dan nemen we een trammetje, lichtgroen en snoezig, dat ons eerst door de laan van gisteravond voert, inderdaad bezet met waarschijnlijk volkse schouwburgen, zangcafés, restauraties, - mede met de dierentuin, die mij prachtig toeschijnt, met een ongeveer luidend inschrift, een land van dierenschilders waardig:

NATURAE ARTIUM NURICI.

(De natuur is de voedster van de kunst)

Want deze onloochenbare, bijna onvermengde noorderlingen houden van puntig Latijn, - en hebben gelijk in de grond, thans een traditie!

Daarna komen de kanalen, de grachten. Al die, waarover we met ons wagentje rijden, steken opgepropt met velerlei boten, dan is het de

Amstel en het IJ, majestueus tot met oorlogsbodems toe, in wateren soms zwellend van de nabije zee. Want ge weet dat Holland sedert twintig jaar in oorlog is in Indië met de voortreffelijk bewapende 'inboorlingen', - en dit bij het toekijken van Russen en Engelsen, beide geburen met spitse ellebogen. We zien zelfs een regiment veteranen voorbijtrekken, die zullen inschepen, - in sombere veldkledij, - ook politiemuts, recht op het hoofd, maar een beetje in de nek. Ze hebben niets gemeens, deze gedienden-met-strepen met de zwierige pronkers uit 's-Gravenhage. Hun knevel 'hangt door als oude vlaggen' en, mocht hun hart kloppen voor een of andere schone, onafhankelijk van de vergeeflijke garnizoensbattermenten, dan is het voor een lustige zwarte of kleurlinge van ginder ver.

Het vlinder-trammetje brengt ons eindelijk op de Dam (of Dijk), centraal punt van de stad. Ik bewonder niet al te fel een fontein, of iets dergelijks, 'monumentaal' herinnerend aan ik weet niet wat, - ik ga evenmin erg op, na deze eindeloze stoet partikuliere, tedere, vreemdsoortige, soms paradoksale bouwsels, baksteen ondersteund door dikwijls witgeverfde steen en de paradoksale gepunte gevels of met talloze treden, en de vrolijkheid van alles samen, - in het paleis uit de zeventiende eeuw, koninklijk sedert Louis Bonaparte - vandaag, geloof ik, louter gemeentelijk, zwaar zwartrood gebouw, met niets anders voor zich dan zijn massa. Tak zegt me dat dit paleis de grootste danszaal van de wereld bevat, iets waaraan ik mijn been veeg! (Want ge moogt weten, *terloops*, mocht ik het u nog niet hebben verklapt, dat ik tengevolge van zeven jaar

reumatiek een been meesleep dat voor driekwart blijft hangen).

Maar Tak, nadat hij in een kiosk bij een dame de Franse bladen van... gisteren heeft bemachtigd, sleept me mee in een tamelijk smalle straat, drukbewandeld, genoemd Kalverstraat, met schitterende winkels, eerder verwarde en rijke uitstalramen zoals in Londen, en niet leep achteloos gevuld zoals in Parijs, de beste manier, vol duizend stedelijke verlokkingen. Reeds was ik aan het lanterfanten, mijn neus op de ramen, toen Tak me zei: 'Daar gaat het niet om. Hier vlakbij hebben we een afspraak. Nog een paar stappen en we zijn er.'

En we trekken een bodega binnen, een goeditziende, waar twee Franse kranten te lezen liggen, *L'amusant* en *Journal pour rire!*. ('De leuke' en 'Het lachblad').

We treffen er Kloos aan met andere vrienden van gisteren, die we na een babbeltje en een borrel schiedam-bitter verlaten. Waar trekken we nu naartoe?

Naar een lokaal, waarvoor onze moderne taal slechts één woord heeft, een beetje slang, *epatant*: een groot monsterachtig café-restaurant tot in de nok bebloemd met krysanten van wondere schoonheid, met muren, die één spiegel zijn, met kelners - zwart habijt, witte das (precies de dracht die ik niet bezit, die van een ernstig spreker) ontelbaar. Tenslotte vinden we een eetzaal, vrolijker en gerieflijker bestaat niet, waar een allerfijnst middagmaal ons wordt opgediend. We drinken koffie in een salon waar roken is toegelaten, en vertrekken om ons per koets door het jodenkwartier te laten rijden, vol mizerie en zeer weids,

waar men in zijstraten zowel lelijke als wonderbare aangezichten aantreft. Een inschrift op een nogal goed uitziend huis leert ons onderweg dat Rembrandt, Leidenaar trouwens, geboren in een molen, hier woonde of stierf. Een rijtuig voert ons nadien, na een geweldige tocht waarin voor mij een oneindig verscheiden Amsterdam voorbijtrekt, naar een taveerne opgericht ter ere van Rabelais, wiens tronie openlacht op een paneel. Daar treffen we Toorop aan, die ons voortaan niet meer zal verlaten, plus tal van jonge kerels, studenten en artiesten, die me op onvergetelijk minzame wijze verwelkomen. Maar ik denk aan mijn lezing. Och, aangezien ze in feite dezelfde zal zijn als ginds en, op aandringen van de toehoorders, vooral zal bestaan uit citaten van mezelf, niets gemakkelijker, we regelen dat wel na het avondeten. Reeds spreken over eten, bone Deus! We doden de tijd met veel gezwelg en felle rook. Maar we trekken toch aan tafel, gedrieën dit keer, in hetzelfde reusachtig etablissement als vanmorgen, in dezelfde klare eetzaal met te veel wit en te veel goud. Wat een maal! wat een hoop oesters! (de Hollanders verorberen ze met citroen en drinken daarbij hetzij rode of witte wijn, onverschillig). - Geen spoor van nationaal bier. Nochtans hebben ze er, maar ik ben er niet nieuwsgierig naar, elke biersoort stijgt me te vlug naar het hoofd. Zonder verder onze tijd te verbeuzelen met kleingoed, vooral na het avondeten, - lopen we met vlugge tred een weids salon binnen, waar het Amsterdams comité mij opwacht. Handjes geven, een laatste schiedam. Een student waarschuwt me dat het Amsterdams publiek niet applaudis-

seert bij lezingen. Maar wat een verrassing stond me te wachten! Bij mijn intrede in een weelderige zaal, bevolkt met dames, jonge mensen en enkele professorale figuren, een beetje stug, maar naar het einde toe iets meer ontrimpeld, - bij mijn intrede, zeg ik, veerde de ganse zaal recht. Het was geraffineerd, het ging me recht naar het hart en het was, vervuld van heerlijke ontroering, nadat ik de treden van de tribune had beklommen, dat ik in drie salutaties de waarlijk delikate begroeting beantwoordde, die de arme spreker in simpele jas, ver van fraai, maar zeer voldaan en gelukkig, te beurt was gevallen.

Na de korte 'flourish' over de architectonische schoonheid, de doorluchtige geschiedenis van de stad... en de deugden en kwaliteiten of de zeer kleine ondeugden van zijn bewoners van beide geslachten, korte 'flourish', volgens mij noodzakelijke klaroenstoot, bazuinfiorituur, te geven door elke ietwat beleefde in een vreemd land optredende lezer, onmisbaarder, vind ik, dan het zwart habijt en de witte das zo wreed vereist in Parijs en andere oorden, en die ik hier trouwens achterwege liet zonder mijn toehoorders te schandalizeren, die allicht (waarom niet!) meenden dat dit 'waarschijnlijk de mode was in Frankrijk', (eenvoud des harten!), na, zeg ik, de beleefde groet, de echte Franse uit de goede oude tijd, die ik zo goed mogelijk bracht, waarschuwde ik mijn gehoor dat het eerste gedeelte zou gewijd zijn aan het ontleden van enkele hedendaagse werken, en het tweede een lichte autobiografie zou behelzen, niet zonder citaten uit eigen werk, zowel vers als proza. Alles ging opperbest, ik verklaarde,

zonder welke blaam of gedeeltelijke lof, wat de Romaanse School was: de aanvang van een streven naar het oude, zuivere Frans, nobele inspanning, uiterst verstandig, maar loopt een stroom ooit naar zijn bron terug? en - want men vaart stroomopwaarts en dit is het wat deze heren moedig en schoon doen, - en het sippelen dat een bron is, om zuiverder te zijn, met meer zouten, mineraal smakelijker, loont het werkelijk de moeite de voorkeur te genieten naast de 'extension', zouden ze in Engeland zeggen, het Frans, het moderne Frans, zo uitgejouwd, zonder dat dit door de Romaansen gebeurt, beter 'expansie' genoemd? - En ik besloot beleefd met het shakespeariaanse woord: 'Valt te bezien!', na vijf, zes aanhalingen tot staving van mijn zeggen.

Over het tweede gedeelte zeg ik maar niets... Ik had iets onuitgegevens willen lezen, want ik ken niets (wat ben ik een afschuwelijk komediant), zo dodelijk vervelend, zo saai, zo *embêtant*, om weer eens dat vervloekte moderne Frans te gebruiken, dan het opnieuw zeggen voor de tiende, de twintigste keer van van verzen, die langgeleden verschenen, nog langer, en die we niet meer aanvoelen als weleer... Maar mijn onuitgegeven dingen, waren een beetje, een heel klein beetje! licht. In die tijd kende ik nu eenmaal... artistieke neigingen. Ik beperkte me dus zoveel mogelijk verzen en proza van mezelf mee te delen, met mijn ietwat doffe, maar trillende stem, eens op dreef. Sukses van handdrukken, een beetje afkammerij (altijd heerlijk, o zwak menselijk hart 'van wie en van wat'!) vanwege vrienden, goede, werkelijk openhartige, jonge en ware sympathie. Bij het buitenkomen na deze

waarlijke schone avond, gaf ik blijken, in alle waarheid, ik mag het u verzekeren, van een zware vermoeienis, en enkele heren, Tak moest een trein halen voor de voorstad waar hij woont, en Kloos nam afscheid, ook hij, zoals gewoonlijk zeer vermoeid, naar het mij leek, - waren bereid mij tot bij mijn gastheer te vergezellen, die mij verwelkomde met de *Figaro* in de hand, - het ging erin over de stomme katastrofe in de Rue des Bons Enfants, de dag voordien in Parijs, en die noch ik noch mijn nieuwe vrienden in de gelegenheid waren geweest te vernemen uit de telegrammen van de lokale kranten. Nog wat nakaarten, een sigaar en een glasje schiedam, en de 'goeienavond' van weerszijden bracht me spoedig tot op de drempel van mijn kamer, waar ik in bed alle 'bijzonderheden' las. Maar spoedig blies ik de kaars uit, - en sliep in, steeds minder en minder snappend van de 'militante' anarchie.

Grote dag vandaag! Overladen programma. Voor het noenmaal bezoek aan het Hoofdmuseum... waar zich de *Nachtwacht* bevindt, na het eten wandeling door de 'ongure' en aartsschilderachtige buurten van de stad, avondmaal, tweede lezing, nadien tocht langs de 'amusementsoorden'.

Thee drinken met Israëls - de oude huishoudster doet uitstekend haar werk en nergens, niet eens in het klassieke Albion, beter thee gedronken, '*the drink which warms people, but never intoxicates them, Sir!*'

Tak en Toorop nemen me mee na Israëls op de hoogte te hebben gebracht van de reeds vermelde grootse plannen, hij bereidt zich voor op een nachtelijke terugkeer.

Een tram, kanalen, een plein, een gepolychromeerd gebouw met torentjes, het enig ernstige in Amsterdam; schoon noch lelijk, onweersprekelijk groots. Een monumentale trap voert naar een reusachtige zaal, het groot schip van een katedraal, met iets diskreets verlichts, als een altaar beschenen in het donker, helemaal op de achtergrond. Zijbeuken half gescheiden door weidse pluchen gordijnen goed aangepast bij de weliswaar bakstenen muren vol bevallige geometrische figuren. Om een of andere reden voortgestuwd, doorliepen we een voor mijn part aangename blik werpend, rechts en links, ook een verwonderde, vooral op landschappen van Ruysdael, dieren van Potter, zeg ik, rijen mooie portretten en groepen zwarte konterfeitsels met schitterende radkraag of kraagje. Toch enkele minuten verpozen bij de *Staalmeesters* van Rembrandt, prachtig, magisch doek! met fraaie personages, uitstekend, uitermate logisch geplant! Vlak tegenover is men op de idee gekomen, barok of logisch, een schilderij op te hangen van Troost, talentvol pastellist uit de 18de eeuw. Eveneens een tros mensen (in regentenpruik met een overbevallig lint dat neervalt op de schouders). Ze zijn louter hemelsblauw, rooskleurig, allesbehalve goedzakkig. Het zijn de regenten van een weeshuis, die op meesterlijke wijze in hun hardvochtig en lichtzinnig voorkomen de *leidende klassen*, door de Indische Compagnie rijk geworden, voorstellen - hoewel rechts van dit doek toch een spichtige wees, soort schurftige hond, die eerbiedig wegkruipt. Ik stel me voor wat de Staalmeesters aan de overkant denken over hun landgenoten van twee eeuwen later, en over 'hun

gedrag nog erger dan hun... dos!'

Troost en zijn zorgvuldig maar bedorven talent vinden we terug in een zijzaal, die de *monstergalerij* zou kunnen heten. Men treft er heel wat lijken aan, min of meer in stukken gesneden door die en gene chirurg. Aan de overkant weer een Rembrandt, ongelukkig in de lengte verbrand, maar waarin het volle genie, al de hogere waarachtigheid naar voren treedt van de Meester, die niet aarzelt ons de geopende buik te tonen, de doorboorde schedel en de hersenen van een *onderwerp*, de hand van de chirurg, die losweg zijn scalpel laat gaan tussen de kwabben van een in ontbinding verkerende hersenpan. Op een ander kenmerkend doek uit deze zaal ziet men verscheidene hemelsblauwe personages met pruik en gestrikte linten, die zonder geestdrift om een lichaam lopen, door de galante jongman, die de aanvoerder van deze kliniek lijkt, met vieze vinger aangewezen...

Verder krijgen we de *Nachtwacht* in zijn heiligdom. Over dit mysterieus meesterwerk werd reeds alles gezegd. Ik had in verband hiermee over Rembrandt willen spreken, maar ik geef het op en verkies hier de mening te herhalen, waarschijnlijk reeds vergeten, die van een ietwat ouderwetse Edmondo de Amicis, in zijn lichtjes verkreukelde welsprekendheid: 'Rembrandt vereist een bijzondere erkenning; Fra Angelico is een Heilige, Michel-Angelo een reus, Raphaël een engel, Titiaan een prins - Rembrandt is een *spook*'. Iets verder verknoeit de Italiaan zijn woord door het te verklaren. Ik onthoud het als uitstekend. Mij wil hij misschien ook duidelijker dingen zeggen.

Met spijt verlaten we dit unieke doek, verder

geleid door een bewaker met vergulde steekhoed, zilveren medaille slingerend aan een geel lint, zoals in Den Haag, en bekijken onder glas het getuigenis van een bezoek aan dit Museum door de keizer van Duitsland. Het is leuk de onschuldige handtekening te zien van koningin Wilhelmina, de preciese van de koningin-regentes en van de keizerin... De paraaf van Willem II daarentegen is merkwaardig. Het woord Willem staat er in schuin gotisch schrift van wondere zwier. De eigenlijke krul draait twee keer rond de naam, die gevolgd wordt door twee Latijnse letters I.R. (imperator. rex).

Bij het buitengaan uit het museum merkt men een meer dan natuurgrote groep, die op populaire wijze David en Goliath voorstelt. David heeft zelfs zijn slingerwapen in de hand. Een beetje gek, maar niet op zijn plaats, beter stond het in het stedelijk Amsterdams museum voor burgerlijke antikwiteiten en andere. Het hoorde, naar het schijnt, bij wat men toen een *doolhof* noemde, zowel een galerij met figuren als, zoals de naam het aanduidt, iets... *gewaagds*, zoals onze *skatings* of onze achtbanen...

En we gaan middagmalen zonder al te veel over de schilderkunst te bomen, ik toch niet, tussen de gerechten in, op een mooi gelegen plaats bij een nabije gracht vol boten allerlei, Londens van verkeer met voorbijgangers en rijtuigen. Daar zie ik, of liever zie ik terug, vrouwen met oorijzers; twintig jaar geleden had ik er reeds in Brussel ontmoet, vanwaar dit zeer oud vers van mij,

‘en vrouwen met koper om het hoofd.’

Het maal ‘over’, trokken we op inspektie naar

de rosse buurten. Er zijn inderdaad afschuwelijke kanalen, verlaten in, liever langs hun stilstand, waarover allerlei scheve huizen hangen, armzalig in evenwicht. Het doet als een rot Venetië aan dat huiveren doet. Op de terugkeer, avondmaal en... tweede lezing tegemoet, liepen we door een straat, waar de voorkant van de winkels slechts afgesloten wordt door fantaisistische voorhangsels, te leveren in stoffen uit het Oosten, het Westen zelfs. Nu en dan wordt zo'n deur opgeheven en wulpse tonelen worden beloofd aan kleine beurzen of zonder vooroordeel. Afspraken met werklieden en zeelieden.

Tenslotte bevonden we ons terug in de 'nette' buurten. Aperitief, avondmaal, lezing: dit keer in een minder grote zaal, - maar toch met applaus om te besluiten. Nadien, - *o incredibile dictu!* - een souper, het kon halftwaalf zijn, ik geraakte niet verder dan de oesters en de toasts, die ik met allerschorste stem te woord stond... En wij opnieuw op weg naar de 'amusements'-buurt!

De Nes, een lange smalle straat vol café-chantants en kleine bals met pauzes...

Dit leek me eerder triest, niet eens onwaardig aan de *heilige* openlijke schande van Parijs, en ik trok het er niet lang na een proeve van beluistering van een 'revue', 'Amsterdam fin de siècle', maar het was te vervelend en het duurde niet lang of ik wilde terug naar mijn zo verdiende sponde.

Het is de dag van mijn vertrek uit Amsterdam; vroege thee, afreis om twaalf, Toorop voorop. Israëls is beneden op de achterplaats twee zeer kurieuze vrouwentypes aan het schilderen: een superbe jodin, bruin, stoer

en uitdagend gekleed in rood en zwart - een weelderige Hollandse met fijne krulletjes, met iets liefalligs in de majesteit van haar vast vlees, dat nog beter uitkomt door het keurslijf en de even bewonderenswaardig passende jurk. Ik zou willen afscheid nemen van de goede schilder en hem vragen mijn genegen dank te willen overmaken aan Witsen, maar Toorop zegt dat we wel een ogenblik zullen terugkeren, want het vertrek gebeurt pas tegen drie. We rijden weg met de tram, ik heb mijn koffer mee en we gaan zitten in een restaurant, niet ver van het station, voor een uitgebreid noenmaal. Eén na één dagen onze vrienden op, die eveneens plaats nemen.

En zo bemerken we dat het uur nabij is. Als (niet) blijde reiziger, beklim ik de treden van het monumentale station, omstuwd door mijn 'feestelijke troep' en... dank zij Toorop, die iets in de stad is gaan halen, rijdt de trein van drie uur weg zonder ons. Die van vijf, waarop we 'verduldig' wachten bij het buffet, de telaarmer en ik, voert ons mee in de nacht en de pletsende regen, na hartelijke en onvergetelijke 'tot weerziens'.

Acht

Wat een regen bij mijn aankomst! We hebben alle moeite ter wereld om een vehikel te vinden, maar we slagen er in daar nooit dient gewanhoopt, en eer we de weg inslaan naar Helene-villa, laten we ons opslokken in een zeker centraal café, te bereiken langs een waarlijk monumentale trap. Na ons te hebben gewend aan het elektrisch licht, na al die vrede voor de ogen van een coupé-lamp en het betrekkelijk duister van het overige van de stad, valt onze blik op twee affiches (dezelfde), uiterst vreemd, die op halve grootte Sâr Péladan voorstellen, monniksgewaad, neergeslagen ogen, legendarische kuif en baard, ook de neus - niets gemeens met die van Pater Aubry uit 'Atala' - insgelijks hakend naar de aarde.

Als inschrift het bericht voor morgen van een lezing over Magie en Liefde, (als ik me niet te lomp vergis.) Om acht uur 's avonds.

Voorzien van deze inlichtingen trekken we verder naar Zilcken, die niet al te boos is om onze latere trein en zijn nutteloze rit.

De volgende morgen, wat een genot! Niets te doen: ze mogen zeggen wat ze willen, rusten is zalig. En enkele zuivere, werkelijke geneugten, die me drie keer een publiek bezorgde, het ene aanmoedigender dan het andere, - er aan te denken en opnieuw aan te denken, bezorgen me nog meer vreugde, mocht dit mogelijk zijn, dan het *kontakt* zelf, als ik aldus spreken mag. Geen lezingen meer om voor te bereiden, voor te brengen, alleen

nog naar ene te luisteren, en wat voor ene!

In Joseph Péladan heb ik altijd het verschil onderscheiden tussen de man met oneindig talent, welsprekend, dikwijls diepgaande, en die allen, bij machte hem te begrijpen en te waarden, verplicht zijn, zoniet verdacht van buitengemene kwade trouw, te aanvaarden of dan toch grotelijks te bewonderen, - en de systematische, zonder twijfel uiterst eerlijke, maar alleszins lastige dweper, of hij zich nu Sâr of Magiër noemt, en tot wie Barbey d'Aureville reeds in de voorrede van zijn 'Vice suprême' zei, 'wend geen andere magie aan dan die van het talent.'

Thee-ontbijt, koffie in het salon, waar juffertje Renée mij haar mooie albums 'Japonais' toont, en een vogeltje door een koordje in alle richtingen bewogen. Ik meen me zelfs te herinneren dat het 'zong' tot grote ontsteltenis van het sijsje, dat hem dapper antwoordde. Verpozen in Zilckens atelier, waar hij me inwijdt in de hedendaagse Nederlandse letteren. Met Kloos en Verwey zijn Delang, een van zijn aanhangers, Frederik van Eeden, zeer innemend en zacht (ik herinner me zijn handdruk in Amsterdam) de voornaamste *moderne* dichters in Holland. Zijn misschien grootste prozaïst zou Van Deysseel zijn, wiens bijna hyperbolische lof ginds in Den Haag in elke bevoegde mond ligt.

Maar we kunnen niet eeuwig blijven kletsen. Ik trek naar boven om een dutje te doen, iets, siesta, mij zeer vertrouwd, vooral daar mijn gezondheid sedert zes jaar erg gestoord is, en ze mij tot op deze gelukzalige dag van luitardij ontzegd werd, ik heb ze wel verdiend. In mijn hemdsmouwen zat ik zo lekker te slui-

meren, met mijn overjas en een eiderdonsdeken over me, dat mijn gastheren verplicht waren een meid te sturen, die wat Engels sprak en verscheidene keren hard op de deur moest kloppen, me met haar ondubbelzinnig en onnavolgbaar Nederlands accent toeriep: *'Get up, Sir. Dinner is ready.'*

I will be downstairs directly, antwoordde ik en na een vlug afgewerkt stukje toilet, trok ik met mijn overjas naar beneden voor het avondeten en de lezing van Péladan als opperst dessert.

De zaal waar Péladan moet spreken is die van de Kunstkring, de 'jongeren' uit Den Haag. Tamelijk groot, in de lengte, eerder schaars verlicht.

We lopen binnen als de redenaar op het gestoelte staat. Een woordje beschrijving kan geen kwaad, vermoed ik. Helemaal op het einde van de zaal bevindt zich een ware tribune; van het bovenvlak van dit meubel daalt een rode kazuivel neer met geel kruis, dat het geheel bedekt. Links en rechts branden vier kerkkandelabers, waarvan twee de afmeting hebben van een paaskaars en de andere twee die van een altaarkaars. Péladan, die ik een beetje uit Parijs ken, verschijnt van ver, in zijn zwart habijt met kanten bovenhemd en manchetten, -vreemd maar met grote distinktie *sui generis*. Zijn stem klinkt goed, eveneens *sui generis*, zwaar, niet al te sterk. Hij heeft het over magie, engelen, kinderen van engelen. Kortom de betwistbare, maar toch nog 'talentvolle' Péladan. Na enkele tijd daalt hij van het gestoelte om wat te rusten, zoals het daar de milde gewoonte is. Het publiek aarzelt. Het dient gezegd dat het daar een

beetje gekomen is met de hoop een zonderling te zien, laten we het woord gebruiken, een belachelijk figuur. Een reactie in de goede zin kondigt zich aan, die losbrandt in hevig applaus, toen hij in het tweede gedeelte, na fijntjes en leep vooringenomen, waarachtig! over de vrouwen had gesproken, of liever gekletst, zich optilde, zich sublimeerde in een soort aanroeping ditmaal, bijna helemaal in kristelijke trant, zonder meer magie dan nodig bij iemand, die zo vervuld is van deze voor hem werkelijke geloofsovertuiging. Zilcken, (ik zei reeds dat hij me vergezelde), liep met mij het lokaal binnen waar Péladan, omstuwde en geprezen, zich ontspande van de solemniteit van zijn straks gegeven toespraak door allerlei olijke paradoxen, en de charmante prater die hij is de losse teugel kon geven. Van een ogenblik zwijgen maakte ik gebruik om naar hem toe te gaan. Hij herkende me dadelijk en we drukten elkaar hartelijk de hand. Na enkele glazen champagne te hebben geledigd trok elk naar huis niet zonder een afspraak te hebben gemaakt voor de volgende dag in het Koninklijk Restaurant, waar een maal ter ere van de Sâr zou gegeven worden. De volgende morgen, tegen het overeengekomen uur, trokken Zilcken, zijn vrouw en ik naar het Restaurant - ik vergat te zeggen dat men me daar voordien eveneens een hartelijk en vrolijk banket had aangeboden. Het gezelschap was reeds uiterst talrijk. Er werd alleen nog op de Sâr gewacht. Weldra trad hij binnen, geflankeerd door twee andere genodigden. Bontmuts uit Astrakan, zijden wambuis, witte gemsleren laarzen en een mantel, zo zag hij er uit. En leve de man,

die deze laarzen lapte aan wat men over hem zou zeggen, en zich uitdoste naar believen, terwijl het merendeel van de kunstenaars zich kleedt als iedereen en hetzelfde stijve boord de keel versmacht, zowel van de adelaar als van de gans!

Maar we schuiven aan tafel; Péladan en ik tussen twee dames. U de liefelijke roddel overbrengen, al de spotternijen, eerder om de dames vriendelijk te plagen door de enormiteiten, die ze schenen te bevatten, zijn talloze woordspelingen, kortom al de geestigheden van zijn konversatie, - taak, die mij te boven gaat, zeg!

Na zijn vertrek voor een befaamde nabije badplaats, Scheveningen, waarover ik u zelfs dadelijk wil onderhouden, nu het verhaal van al mijn 'avonturen' in Den Haag en elders uit is, - sloeg het ganse gesprek om. Men kon over hem niet zwijgen en de volgende dag verliet hij Den Haag voor Parijs met ernstige beloften van de meeste schilders uit de stad en de streek voor het salon van zijn Broederschap van het Roze-Kruis, waarvan hij, naar men weet, de Groot-Meester is, beladen met achting, sympathie, ik *durfer* aan toevoegen en onderstreep durf, - want hij is zo'n betwist man -, met een zweem van bewondering voor het overgrote talent en het geniale (in de grond), dat ik hem toeken.

Enige dagen voordien had ik het bezoek ontvangen van de vriendelijke uitgever Blok, vandaag mijn medewerker. Blok noodde me ten eten en voerde me met de tram mee naar een tot nog toe mij onbekend spijshuis! prachtig, en waar het eten heerlijk is. Na de koffie stelde hij een wandeling voor naar Scheveningen en ik aanvaardde.

Het kwam erop aan een rijtuig te huren, een open; trage operatie. Gelukkig lag de straat van de 'stalhouder' vlak tegenover het heel klein lieflijk gotisch-renaissancistische stadhuisje, waarvan de bijzonderheden en het klokkenspel ons of liever mij het uur wachtens korter maakten, wat niet het geval was bij Blok. Dit kereltje, een pakje zenuwen onder zijn buikerig omhulsel, stond te trappelen van ongeduld. Eindelijk bevond zich het begeerde gevaarte voor ons. We installeerden ons onder heel wat dekens, sjerpen enzovoort, want we trokken zeewaarts, waar de novemberlucht niet bepaald die van de hondsdagen is, zaten op behoorlijk gevulde kussens van een 'niet genummerde wagen', tenzij op de registers van deze brave tijdrovende huurhouder.

Scheveningen ligt op twee mijl van Den Haag. Men bereikt het langs een weg die 's zomers prachtig moet zijn, maar die middag was het zulk heerlijk weer en de reusachtige olmen langs weerszijden van de laan hadden nog enkele rood-gouden bladeren bewaard. Links van ons rijtuig stonden overal kleine grillige huisjes, beschilderd, uitgeknipt, verknipt door een malle architectuur en die volop herinneren aan het soort dat de vreugde en de rust uitmaakt in de omgeving van onze Exposities, nietwaar?, een beetje log en eerder vervelend eveneens in hun klatergouden pracht! Rechts de zoom van het bos, mijn overbuur, bekeken uit Helene-Villa.

Na een half uur ruimt de prinselijke, koninklijke baan plaats voor de enige straat van het dorp, een dorp van vissers, waar de inwoners, naar het schijnt, patriarchale zeden hebben

bewaard. In elk geval is hun dracht, vooral die van de vrouwen, zeer bijzonder en moet ze zeer oud zijn. Het was zondag. Het klokje van de nederig gepunte kerk riep tot de preek de oprechte en werkelijk overtuigde protestanten, meer met het hart dan via de theologie, voor zover men over het hart kan spreken als men het over protestantisme heeft, - maar ik spreek hier slechts over onwetende, nederige, eenvoudige protestanten, zoals de ware katolieken uit onze streek. En dan ziet men de zee. De zee! Het was lang geleden dat ik ze nog gezien had, of haar reddende lucht had ingeademd. Ze is zeer mooi, met de weemoed, die past bij een bijna ondergaande zon, uiterst kalm, en die het strand belikt, waar enkele zeldzame visserssloepen, ik weet niet hoe daar beland, te sluimeren liggen. (Ik meen niet dat er een andere *haven* is). Andere boten, ontelbaar, schijnen op zee te zijn met hun kleine zwarte zeilen, die, dikwijls onmachtig, ze verraden, 'en dat heet dan vergaan!' zoals het zo typisch de *matroos* van Corbière zegt.

Het rijtuig brengt ons door de duinen terug waar, naast het werkzame en vrome dorp van beneden, een heel triest figuur slaan de dode weelde, de vadsige ijdelheid van wie naar een badplaats gaan, - qui vont t'aux eaux, (je vais aux z'eaux, tu vas zozo, enz.), geschilderde houten casino's, 'splendid hotels', boarding houses en andere paddestoelen. Maar we rijden weldra om een specie van een Engels park, 'smeltend landschap', de heuvels van Chaumont... maar in het mindere, dient bekend, en we zitten in het bos, dat aanvangt met kleine lanen, een beetje gesnoeid, ge-

knipt, ik stond op het punt te zeggen gepommadeerd, ten behoeve van de high life tijdens de of het season. We slaan er een in, de Verhuell-weg (o koningin Hortense! o de tijd van de harpen, de romances!) en na weldra in het werkelijk hoge loof te zijn doorgedrongen van het Bos, bereiken we Helene-Villa, na achter ons de niet zeer fraaie gevel te hebben gelaten van het winterkasteel.

Helene-Villa! Bekoorlijk verblijf waar ik genoot van de goede, heilige gastvrijheid van een artiest en een dichter, helaas, het is deze avond dat ik mijn laatste nacht doorbreng binnen je muren, getuige van zoveel gezellige gesprekken!

Na het avondmaal, waar we het vooral hadden over de lezing van de vorige avond en de onverwachte Péladan 's morgens, werd in het atelier een avond georganiseerd, waaraan de meeste personen deelnamen die me gevolgd waren tijdens mijn twee lezingen in Den Haag, en de ouders van Zilcken, met de vader, die ons als uitstekend cellist heel wat tijd onder de bekoring bracht van zijn virtuositeit. Werkelijk talentvolle dames zongen verrukkelijk. Wat niet belette dat kwistig werd rondgegaan met taarten en likeuren. Vleiend word ik verzocht om een handtekening, waar ik uit ganser hart op inga, zelfs vraagt mij een dame, liefhebster schilderes en beeldhouwster in verloren ogenblikken, op uiterst minzame wijze mijn naam te plaatsen op haar waaier, waarop reeds die schittert van Sarah Bernard, Planté, Sarasate *e tutti quanti*. Ik kon niet anders dan aan de wens van deze liefvallige vrouw voldoen.

Een half uur over middernacht namen we af-

scheid van elkaar. Vlug ging ik naar mijn kamer, maakte mijn licht koffertje klaar en 's morgens om 7 uur dronk ik thee met mijn gastheren. De avond voordien had ik afscheid genomen van mevrouw Zilckens moeder en van het zo lieve en olijke juffertje Renée, dat, naar het schijnt, een goede herinnering heeft bewaard aan 'Mossieu'.

Een allergenegenste handdruk met mevrouw Zilcken, een eerder stijve sprong en... niet zonder hulp in het rijtuig, waarin haar man mij vergezelt, en daar staan we dan, tien minuten later, in het station, opgewacht door de brave Toorop en de dierbare Verwey.

De trein fluit, een gelijkaardig *sprong* als straks, dit keer in de coupé, die me alleen in Parijs zal loslaten, aan weerskanten wuivende handen tot waar onze blik ze kon volgen, en rijd ik hier weer door dit betoverend Holland, zozeer bewonderd door mij, twee weken geleden, ook vandaag nog zo wonderlijk groen, machtig tegenover het water, dat zijn toi en tarten is meteen. Daarna reed ik door het zo verschillende, zo vreemde België, dat ik enkele maanden later zou terugzien. Dan Frankrijk en Parijs.

Onderweg heb ik deze verzen geschreven, die het verhaal afronden, dat ik met zoveel genoegen heb beleefd:

Gij vreedzame mensen uit Holland,
door mijn stem heel even gestoord,
zonder al te veel toorn, ik hoop,

ik wilde alleen tot u spreken,
tot uw wezen, door de natuur
geschapen om des te beter

te mengen met zuiver geloof
uw ideaal van het reële,
uw ideaal van 't avontuur,

aldus rechtmatig verdeeld, - o lucht,
niet uit mist, maar uit schaduw zelf
en glanzen geworden volstrekt,

o die hemel, talloze tint,
door schaduw en glans in uw kunst
tot somber-klaar opaal verwerkt,

hemel, waar ook die oude eeuw,
de ware, niet kon over zwijgen,
waarin parelen zou diep mystiek,

meteen zo rauw, die zachtheid die
onze zo schampere kritiek
tot dromerigheid zou nopen,

o uw hemelen, zonen van Rembrandt!